

NIEKOĽKO POZNÁMOK K HODNOTENIU A INTERPRETÁCII HETEROGENITY REGIONÁLNEJ ŠTRUKTÚRY BANSKOBYSTRICKÉHO SAMOSPRÁVNEHO KRAJA

Pavol Korec¹, Bohuslava Gregorová², Vladimír Baran³

¹ *Univerzita Komenského v Bratislave, Prírodovedecká fakulta, Katedra humánnej geografie a demografie, e-mail: korec@fns.uniba.sk*

² *Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Fakulta prírodných vied, Katedra geografie a geológie, e-mail: Bohuslava.Gregorova@umb.sk*

³ *dôchodca*

Abstract: The evaluation of the factors, processes and mechanisms conditioning the development of the regional structure of the state, as well as the interpretation of the research results itself, are still current topics of geographic research. Evaluation and interpretation of the heterogeneity of the regional structure of the Banská Bystrica Self-Governing Region, including an analysing of the reasons of lagging its southern part are the main aim of the paper. In term of achieving the main aim, we consider it important to discuss with several previously published works and point out to some of their results in the context of the aim of the paper. On three topics, which are the geography of the Banská Bystrica Self-Governing Region, the position of this region in the regional structure of Slovakia and finally the evaluation of the internal heterogeneity of the regional structure of this region is focused empirical research of the paper.

Key words: Banská Bystrica Self-Governing Region, Juhoslovenský Corridor Region, Heterogeneity of the Regional Structure, Unemployment, Gross Domestic Product per Capita

1 ÚVOD

Vo viacerých predchádzajúcich prácach sme sa venovali hodnoteniu vývoja regionálnej štruktúry Slovenska po roku 1989, prípadne interpretácii existujúcich regionálnych rozdielov na Slovensku (Korec et al., 2005; Korec a Ondoš, 2006, 2008; Korec, 2009, 2014; Korec a Polonyová, 2011 a iné). Bádanie o zmenách regionálnej štruktúry Slovenska a snahy vysvetliť vzniknuté regionálne rozdiely boli kľúčové témy geografických výskumov v uplynulých 25 rokoch. Je zrejmé, že hodnoteniu regionálnej štruktúry venovali zvýšenú pozornosť aj bádatelia iných vedných disciplín, predovšetkým sociológovia a ekonómovia (Gajdoš, 2005, 2008; Gajdoš a Pa-

šiak, 2006; Falt'an, 2008; Tvrdoň, 2002; Buček, 2003, 2006; Buček et al., 2010 a mnoho ďalších). Viac alebo menej všetci bádatelia, geografi i negeografi, sa pri hodnotení regionálnej štruktúry Slovenska zhodujú v tom, že v období po roku 1989 sa v regionálnej štruktúre Slovenska „objavili“ dva póly. Prvým pólom je región Bratislavy, ktorý výrazne predstihuje v jednotlivých indikátoroch spoločenského rozvoja všetky ostatné regióny Slovenska, druhým pólom, na opačnom konci pomyselného „rozvojového spektra“, je juh stredného Slovenska, ktorý naopak, výrazne zaostáva v jednotlivých indikátoroch spoločenského rozvoja za ostatnými regiónmi Slovenska.

Chápaniu pojmu región v odbornej literatúre sa teraz nebudeme venovať, fundovane je to urobené vo viacerých prácach (Chromý, 2010; Matlovič, 2010; Korec et al., 2016 a iné). Takisto sa tu nebudeme zaoberať zmenami konceptu regiónu v 20. storočí, aj o nich pojednávajú vyššie citované práce. Akceptujeme, že v súčasnosti je dominantný koncept regiónu, ktorý sa chápe ako účelový nástroj ľudskej aktivity a zároveň objekt bádania rozvinutosti, resp. zaostávania. Ak budeme rešpektovať vymedzenie pojmu región podľa Zákona NR SR č. 503/2001 Z. z. o podpore regionálneho rozvoja, ktorý definuje región ako „územne vymedzený priestor na tvorbu a uskutočňovanie regionálnej a štrukturálnej politiky na úrovni druhého stupňa (NUTS2) alebo tretieho stupňa (NUTS3) podľa klasifikácie štatistických územných jednotiek“, potom prvým spomínaným pólom je Bratislavský samosprávny kraj (Bratislavský VÚC; NUTS2 aj NUTS3) a druhým spomínaným pólom je súvislá južná časť Banskobystrického samosprávneho kraja (Banskobystrický VÚC; NUTS3), ktorú tvorí 5 okresov, Veľký Krtíš, Lučenec, Poltár, Rimavská Sobota a Revúca a okres Rožňava z Košického samosprávneho kraja.

Cieľom predkladaného príspevku je predstavenie niekoľkých základných poznámok k interpretácii heterogenity regionálnej štruktúry Banskobystrického samosprávneho kraja, vrátanie poznámok k interpretácii dôvodov zaostávania jeho južnej časti. Z hľadiska naplnenia uvedeného cieľa považujeme za veľmi podnetné diskutovať s tromi prácami a poukázať na niektoré ich výsledky v kontexte interpretácie heterogenity regionálnej štruktúry Banskobystrického samosprávneho kraja. Týmto tromi prácami sú práce Lukniš (1985), Hampl (2005) a Ženka et al. (2014).

Blažek (2012) vo svojej práci pri diskusii o hlavných súčasných teoretických prístupoch k štúdiu regionálneho rozvoja upozorňuje na skutočnosť, že „týmto prístupom je spoločné presvedčenie, že aktivity jednotlivých aktérov v regióne a ich charakter sú ovplyvnené okolitým prostredím, ktoré je už dnes dominantne chápané ako človekom vytvorené socioekonomické, prípadne sociokultúrne prostredie“. Tento fakt je v geografickej literatúre dobre ilustrovaný často sa vyskytujúcimi pojmami regionálne zakorenenie, atmosféra v regióne, inštitucionálna hustota, ľudský a sociálny kapitál i inými. Toto tiež do určitej miery vysvetľuje náš záujem o vnútornú heterogenitu Banskobystrického samosprávneho kraja. Je zrejmé, že dôraz súčasných teoretických prístupov na štúdium týchto tzv. mäkkých faktorov regionálneho rozvoja vedie prirodzene k zvýšenému záujmu o regionálne špecifiká a k zameraniu výskumu na empirické štúdie socioekonomického a kultúrneho prostredia regiónov.

2 DISKUSIA K VÝSLEDKOM PRÁC LUKNIŠ (1985), HAMPL (2005) A ŽENKA ET AL. (2014)

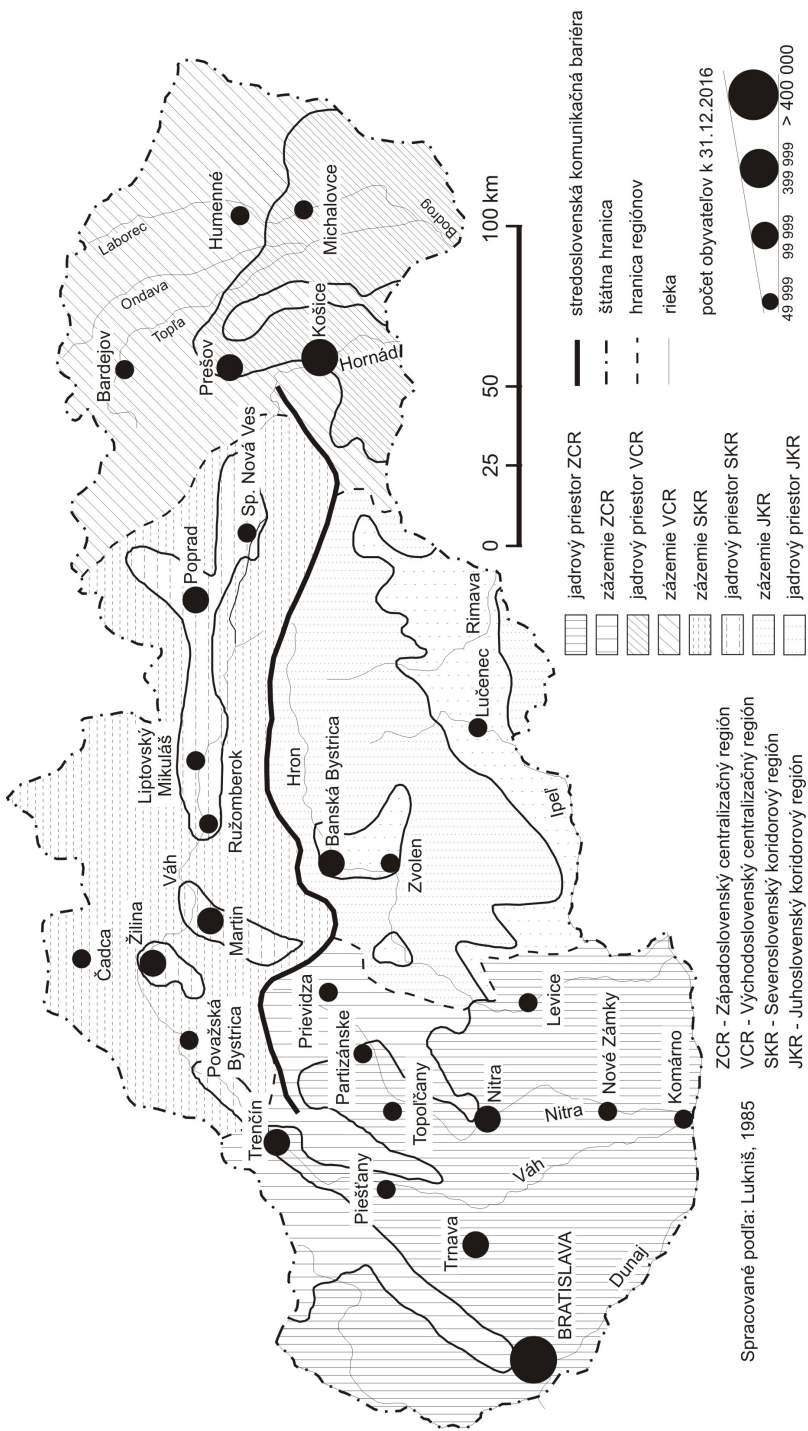
2.1 Heterogenita regionálnej štruktúry Banskobystrického samosprávneho kraja v kontexte práce Lukniš (1985)

Práca Lukniša (1985) je zaujímavá v kontexte témy predkladaného príspevku z viacerých dôvodov. Prvým je určite hlavný cieľ autora „... podeliť územie Slovenska na regióny na báze rozloženia ťažiskových priestorov jeho primárneho (prírodného) potenciálu pre jeho využitie. Pomocou hodnotenia ich sekundárneho potenciálu chceme poukázať na existujúce disproporcie medzi ich primárnym a sekundárnym potenciálom pre využitie a na význam aktivizácie nevyťažných regiónov z hľadiska potrieb harmonického socioekonomického rozvoja Slovenska a československého štátneho organizmu“ (Lukniš, 1985, s. 137). Hodnotená práca bola publikovaná prakticky v závere „komunistického“ vývoja Slovenska, vrátane vývoja jeho regionálnej štruktúry, čo autor samozrejme nemohol vedieť. Faktom je, že autor už vtedy poukazyval na vážne disproporcie medzi primárnym potenciálom Slovenska a jeho využívaním. Trochu predbiehame, ale už na tomto mieste poznamenávame, že slabý ekonomický a sídelný rozvoj južnej časti stredného Slovenska považoval autor za „najmarkantnejší“ príklad nesúladu primárneho potenciálu a jeho (ne-)využívania.

Druhý dôvod je samotné vyčlenenie štyroch základných regiónov podľa kritérií funkčno-typologického členenia Slovenska. Týmito regiónmi sú (obr. 1):

- Západoslovenský centralizačný (viacosový) región (ZSCR),
- Východoslovenský centralizačný (viacosový) región (VSCR),
- Severoslovenský koridorový (jednoosový) región (SSKR) a
- Juhoslovenský koridorový (dvojosový) región (JSKR).

K vyčleneniu týchto regiónov je dobré urobiť niekoľko poznámok aj v súvislosti s cieľom predkladaného príspevku. Prvý prívlastok v názve regiónu určuje jeho polohu v rámci Slovenska, druhý prívlastok jeho základnú funkciu. Bezák (1998) pri svojej kritike hodnotenia tretieho stupňa v ostatnom územno-správnom členení Slovenska (úrovne krajov) upozorňuje na požiadavku odpovedať na tri kľúčové atribúty regionálnej štruktúry Slovenska, pričom prvou z tých otázok je otázka počtu regionálnych jednotiek, ktoré sa dajú identifikovať na rôznych hierarchických stupňoch teritoriálnej organizácie. Na makroregionálnej úrovni sa podľa Bezáka (1998) spravidla identifikujú 2 až 4 regionálne jednotky a na mezoregionálnej 4, 6 alebo 11 a viac regionálnych jednotiek. Výrazný hiát v počte regiónov medzi 6 a 11 jednoznačne signalizuje, že nové územnosprávne členenie Slovenska na osem krajov nemá zodpovedajúcu oporu v regionálnej štruktúre. Dvomi makroregiónmi sú aj podľa Lukniša (1985) Bratislavský a Košický sklon, identifikované už v práci Mariot a Verešík (1980 in Lukniš, 1985), za štyri regióny Slovenska na makroúrovni, resp. mezourovni možno považovať práve Luknišom (1985) vyčlenené regióny.

Obrázok 1 Funkčno-typologické regióny Slovenska (Lukniš, 1985)

Ak by sme porovnali súčasné územno-správne členenie Slovenska s členením Slovenska na regióny podľa Lukniša (1985) zistili by sme, že pravdepodobne najväčšia zhoda je práve medzi Banskobystrickým samosprávnym krajom (BBSK) a Juhoslovenským koridorovým regiónom (JSKR). BBSK chýbajú z JSKR vlastne „len“ dve časti, funkčný mestský región Šahy na juhozápade (v prospech Nitrianskeho samosprávneho kraja) a okres Rožňava na východe (v prospech Košického samosprávneho kraja). S určitou dávkou odvahy by sme mohli konštatovať, že BBSK je „najgeografickejšie“ vymedzený v súčasnom územno-správnom členení Slovenska. A takisto s určitou dávkou odvahy by sme mohli v súvislosti s vyššie uvedeným povedať, že BBSK ako účelový nástroj pre riadenie ľudskej aktivity má dobré podmienky na aplikáciu jednotlivých nástrojov regionálnej politiky.

Autor sa pri vyčleňovaní týchto regiónov opiera o určenie ich jadrových priestorov, ktoré majú primárne, prírodou dané väčšie predpoklady pre koncentráciu rozhodujúcich ekonomických aktivít, obyvateľstva a pre rozvoj mestských centier nad 100 tisíc obyvateľov. Podľa neho ZSCR disponuje podstatne lepším jadrovým priestorom (rozlohou a prírodnými podmienkami) ako VSCR. Podobne autor konštatuje, že JSKR má vhodnejší jadrový priestor ako SSKR. Na základe viacerých hodnotení vývoja regionálnej štruktúry Slovenska v uplynulých 25 rokoch môžeme konštatovať, že zatiaľ čo ZSCR svoju dominanciu nad VSCR regiónom potvrdil, JSKR región ako celok za severoslovenským výrazne zaostáva (Korec et al., 2005; Korec, 2009; Gajdoš, 2008; Rajčáková a Švecová, 2009, 2014; Matlovič a Matlovičová, 2011; Matlovičová et al., 2014 a iní).

Z hľadiska hodnotenia heterogenity regionálnej štruktúry BBSK je dôležité upozornenie Lukniša (1985), že horský prah Slovenského rudohoria a Slovenského stredohoria delí JSKR na dva subregióny. Prvý v povodí Ipeľ a Slanej nazval Ipeľsko-slanským subregiónom, druhý v povodí Hrona Pohronským subregiónom. V dnešnom územno-správnom členení Slovenska v rámci BBSK je Ipeľsko-slanský subregión (kvôli terminologickej korektnosti ho budeme nazývať len južný subregión) ochudobnený o jeho spomínanú západnú a východnú časť, ale v kraji z neho zostalo celé územie dnešných okresov Veľký Krtíš, Lučenec, Poltár, Rimavská Sobota a Revúca. Pohronský subregión (severný subregión) zostal v dnešnom kraji kompletný a územne ho predstavujú okresy Žarnovica, Žiar nad Hronom, Banská Štiavnica, Krupina, Zvolen, Detva, Banská Bystrica a Brezno.

Južný subregión zaberá z BBSK 46,03 % rozlohy a v roku 2015 v ňom žilo 40,62 % obyvateľov kraja (tab. 1). Ako uvádza Lukniš (1985) južný subregión má značný podiel nížinných pahorkatín a nižších vrchovín. Koncentruje sa k Juhoslovenskej kotline ako jadrovému priestoru, ktorá predstavuje približne 120 km dlhé a až 25 km široké terénne koryto západo-východného, pre Slovensko výhodného smeru. Prieval Soroška (520 m n. m.), najvyšší bod na južnom spojení Bratislavy a Košíc je až o 400 m nižšie položený ako Štrbský prah, najvyšší bod na severnom spojení. Z priaznivej polohy na kratšom dopravnom spojení regiónu Bratislavy s regiónom Košíc, je to o 77 km menej ako cez SSKR, podľa Lukniša (1985) vyplýva, že Ipeľsko-slanský subregión (južný subregión) je podľa primárneho potenciálu ťažiskom celého JSKR (BBSK). Primárny potenciál Ipeľsko-slanského subregiónu

na jednotku plochy je pre rozhodujúce aktivity (ekonomiku a sídla) značne vyšší ako Pohronského regiónu.

Dôvodov, prečo dnes južný subregión aj napriek uvedeným faktom zaostáva za severným, je pravdepodobne viac a toto zaostávanie je potrebné hodnotiť v historicko-geografickom a politicko-geografickom kontexte. Chronologicky by sa dala heslovitá časová následnosť kľúčových príčin zaostávania juhu uviesť nasledovne: výstavba Košicko-bohumínskej železnice (rok 1871) – vznik Československa a stanovenie južných hraníc Slovenska (roky 1918 a 1920) – samostatný Slovenský štát (1939 – 1945) – politické preferovanie Banskej Bystrice (1945 – 1989) – dominancia dopravnej magistraly Ústí nad Labem - Praha – Česká Třebová - Ostrava - Žilina - Poprad - Košice - Čierna nad Tisou v zahraničnom obchode so ZSSR (1948 – 1989) – rétorika maďarských politických strán (1993-1998) – globalizácia (1998 – trvá).

2.2 Heterogenita regionálnej štruktúry Banskobystrického samosprávneho kraja v kontexte práce Hampl (2005)

Na tomto mieste nechceme diskutovať o teoretických otázkach spoločenského vývoja v kontexte teórie štádií, teórie cyklov alebo teórie dlhých vln. Chceme upozorniť na niektoré spoločensko-geografické fenomény, ktoré sú spojené s jednotlivými štádiami spoločenského vývoja všeobecne, vrátane spoločenského vývoja na Slovensku. Súhlasíme s názorom Hampla (2005), že teóriu štádií vývoja spoločnosti je oprávnené považovať za všeobecný model nielen vývoja spoločnosti, ale aj za všeobecný model vývoja sociálno-geografických systémov. V literatúre sa všeobecne akceptuje označenie jednotlivých štádií spoločenského vývoja ako pre-industriálne, industriálne a post-industriálne štádium (Bell, 1973; Tofler, 1980; Hampl, 2005; Sokol, 2011 a iní). Teóriu štádií spoločenského vývoja považujeme za veľmi inšpiratívnu v kontexte hodnotenia spoločenského vývoja Slovenska, vrátane vývoja jeho regionálnej štruktúry a heterogenity regionálnej štruktúry Banskobystrického samosprávneho kraja.

Konceptmi teórie cyklov a teórie dlhých vln sa nebudeme zaoberať, hoci aj tieto dve teórie v určitom zmysle pomáhajú objasniť vznik regionálnych rozdielov na globálnej i národnej úrovni (Hampl, 2005; Rusnák, 2012 i iní). Základný rozdiel medzi týmito dvomi teóriami a teóriou štádií spoločenského vývoja spočíva v tom, „... že zatiaľ čo teória štádií spoločenského vývoja je sukcesívny proces, kde pôvodné štruktúry a formy rastu sú nahradené kvalitatívne novými štruktúrami a formami rastu (tieto javy môžeme dobre pozorovať aj na Slovensku; pozn. autorov), teória cyklov a teória dlhých vln zobrazujú vývoj ekonomiky v cykloch (resp. periódach, pozn. autorov), kde dochádza k striedaniu období rastu a úpadku s určitou periodicitou“ (Rusnák, 2012).

Nižšie uvedená „schéma“ ukazuje základné rozdiely medzi jednotlivými fenoménmi troch štádií spoločenského vývoja. Časové zarámovanie jednotlivých štádií rešpektuje globálnu úroveň hospodársky rozvinutých štátov sveta. V prípade Slovenska by sme medzníky medzi jednotlivými štádiami mohli v zhode s viacerými autormi stanoviť do rokov 1867 (rakúsko-uhorské vyrovnanie a nástup industrializácie v Uhorsku), resp. až 1948 (industrializácia Slovenska) a 1989 (pád železnej opo-

ny, nástup trhovej ekonomiky). Boldom sú v uvedenej schéme zdôraznené tie fenomény štádií, ich kvalitatívne formy, ktoré v mnohom objasňujú súčasnú heterogenitu Banskobystrického samosprávneho kraja.

Pre-industriálne štádium: (8000 p. n. l. – 1750, Friedmann (1972) - 1. fáza)

Predstavuje statickú fázu spoločenského vývoja, v ktorej dominuje poľnohospodárstvo charakteristické manuálnou prácou, pestovaním plodín a chovom zvierat. Produkty remeselnej výroby slúžia pre vlastnú spotrebu, iba časť výroby podlieha výmene a obchodu, **ekonomický život a sociálna oblasť sa prelínajú**. Krajina je len nízko urbanizovaná a prevažuje v nej vidiecke osídlenie (v roku 1800 len 3 % obyvateľstva sveta žilo v mestách). Stabilizuje sa systém menších miest a vidieckych obcí, rast počtu obyvateľov je pomalý (vysoká detská úmrtnosť, epidémie, vojny). V krajine prebieha mierna ťažba surovín a pozvoľné rozširovanie poľnohospodárskej pôdy na úkor lesov. Zásahy človeka do prírody sú minimálne, preto aj vzťah človeka k nej je bez vážnejších problémov. **Rozdiely vo veľkosti sídiel sú malé a sídelná (regionálna) štruktúra je málo hierarchizovaná.**

Industriálne štádium: (1750 – 1950, Friedmann (1972) - 2. fáza)

Táto fáza spoločenského vývoja je už dynamická, pretože industrializácia je typická strojovou výrobou a organizovaním práce, pričom podstatná časť výroby ide na obchod, z ktorého plynie vysoký zisk. **Oddelovaním ekonomiky od sociálnych problémov vznikajú viditeľné sociálne nerovnosti**. Silná (moderná) urbanizácia a rozvoj ekonomiky podporuje prudký rast počtu obyvateľov, hlavne v mestách (prvý demografický prechod). Vysoký prirodzený prírastok obyvateľstva má za následok, okrem iného, intenzívnu exploataciu prírodných zdrojov a dochádza k zmenám v interakcii prírody a spoločnosti. **Rastie význam priemyselných centier a ich regiónov, čoho dôsledkom je vznik viacerých hierarchických úrovní v rámci regionálnej štruktúry a nastáva nová geografická organizácia spoločnosti.**

Post-industriálne štádium: (1950 + trvá, Friedmann (1972) - 3. fáza a 4. fáza)

Keďže dominantným sektorom hospodárstva z hľadiska jeho skladby sú služby, toto štádium predstavuje organickú fázu spoločenského vývoja. Jeho vyššou formou sú výskum a vývoj. Pri týchto odvetviach ekonomiky je dôležité riadenie práce a fakt, že veľká časť zisku plynie z finančných operácií bez potreby niečo vyrábať. **Spoločnosť je ekonomikou doslova kolonizovaná, aj preto v rámci nej vzniká výrazná sociálna polarizácia a nové sociálne riziká**. Kvalitatívne procesy v urbanizácii a zmeny v ekonomike nastoľujú druhý demografický prechod, charakteristický spomalením až zastavením prirodzeného prírastku obyvateľstva. Človek kladie dôraz na trvalo-udržateľný rozvoj a utváranie kvalitatívne nových vzťahov v interakcii prírody a spoločnosti. **Zvyšuje sa význam metropolitných regiónov a regiónov veľkých miest v regionálnej štruktúre, nastáva výrazná regionálna diferenciácia, ako aj rast významu vertikálnej geografickej polohy.**

Ako uvádza vo svojej práci Hampl (2005), za najvšeobecnejšie rozdiely pri troch uvedených štádiách vývoja spoločnosti je oprávnené považovať diferencie v úrovni a kvalitatívnej forme vývojovej dynamiky spoločnosti. Ak zaužívané označenie štádií „pre-industriálne, industriálne a post-industriálne“ je odvodené z vý-

znamových posunov troch základných sektorov ekonomiky, potom pre integrálne rozlíšenie spoločenského vývoja je podľa uvedeného autora najvhodnejšie označenie „statická, dynamická a organická spoločnosť“. Dôležitá je aj ďalšia poznámka autora, že v prípade dynamického industriálneho štádia sa jedná o extenzívny charakter tejto dynamiky, v prípade post-industriálneho štádia (organickkej spoločnosti) ide o intenzívny charakter dynamiky, t. j. dominanciu kvalitatívnych foriem rastu.

Do druhej svetovej vojny, resp. do roku 1948, môžeme regionálnu štruktúru Slovenska charakterizovať ako relatívne jednoduchú štruktúru, málo hierarchizovanú, s početnými malými regionálnymi centrami a k nim inklinujúcimi regiónmi. Ešte v roku 1950 žilo v mestách len 25 % obyvateľov, len 7 miest malo viac ako 20 tisíc obyvateľov. Tento stav korešpondoval s agrárnym charakterom krajiny (pre-industriálna fáza). Bašovský a Divínsky (1991) konštatujú, že vzhľadom na absenciu veľkých a stredne veľkých miest, t. j. absenciu väčších rozdielov medzi sídlami, bola sídelná štruktúra Slovenska málo hierarchizovaná, regionálne rozdiely boli relatívne malé. Základný vzorec regionálnej štruktúry Slovenska reprezentovalo asi 120 až 150 vyrovnaných „vedľa seba položených miniregiónov“, ktoré sa sformovali okolo malých centier s 2 až 5 tisíc obyvateľmi. Len niekoľko regiónov, ktoré sa vyvinuli okolo malého počtu väčších miest, malo hierarchicky vyššiu úroveň.

Ako dôsledok významných štrukturálnych zmien v ekonomike a novej investičnej stratégii (regionálnej politike?) začalo po roku 1948 vyrovnávanie regionálnych rozdielov medzi Slovenskom a Českom. V období „komunistickej éry“ sa začala na Slovensku v dôsledku silnej industrializácie vytvárať nová výrazne hierarchizovaná sídelná a aj regionálna štruktúra. Tento proces podporovala aj implementácia nového územno-správneho členenia po roku 1960 (33, resp. 38 veľkých okresov a 3, resp. 4 kraje). V rámci malých, relatívne vyrovnaných miest začal výrazný diferenciatívny proces. Z týchto zmien začali ťažiť predovšetkým mestá s významnou novou priemyselnou bázou (industriálne štádium vývoja spoločnosti). Existenciu niekoľkých úrovní regionálnych centier potvrdzujú vo svojich prácach viacerí bádatelia (Verešík, 1974; Bezák, 1981; Lukniš, 1985; Bašovský, 1991 a iní). Podľa práce Bašovský a Divínsky (1991) sme na konci 80-tych rokov 20. storočia identifikovali na Slovensku minimálne 5 hierarchických úrovní sídelnej a regionálnej štruktúry. V dôsledku rovnomernej alokácie priemyslu v tomto období sa na Slovensku neobjavili výraznejšie regionálne rozdiely.

V post-industriálnom vývojom štádiu (jeho nástup môžeme na Slovensku datovať do obdobia po roku 1989) nastáva zmena v geografickej organizácii spoločnosti. Najdôležitejšou črtou tejto zmeny je už vyššie spomínaná skutočnosť, že v tejto fáze môže ťažiť z rozhodujúcich aktivít („hnacích“ terciérnych a kvartérnych aktivít) podstatne menej centier ako tomu bolo v industriálnom štádiu. Na národnej úrovni je v tomto kontexte veľmi dôležitá veľkosť populácie a do určitej miery aj rozloha štátu. Na Slovensku sa aj v dôsledku jeho „veľkosti“ vytvorilo v podstate len jedno metropolitné centrum, Bratislava. Podľa spomínanej práce Hampla (2005) s nástupom post-industriálnej fázy je klasická forma rastu miest utlmená (rast počtu obyvateľov, rast počtu pracovných príležitostí, aditívny rozvoj mesta), pričom dochádza ku kvalitatívnej premene rozvoja najväčších centier. Nastáva rast významu

vybraných miest a ich regiónov a ich posun v hierarchickom systéme, resp. v geografickej organizácii spoločnosti.

Tento proces prebieha na báze koncentrácie vybraných aktivít terciérneho a kvartérneho sektora do týchto miest (finančníctvo, médiá, aktivity spojené s IT, podnikanie a iné) a do určitej miery aj v dôsledku koncentrácie riadiacich funkcií. Post-industriálna fáza priniesla na jednej strane výrazné zvýšenie selektívnosti a na druhej strane aj intenzity koncentračných procesov. Na Slovensku dochádza po roku 1989 k pomerne významnej rehierzarchizácii regionálnej štruktúry, ktorá sa realizuje „zhora“ aj „zdola“. Pre rehierzarchizáciu zdola vytvoril „dobré predpoklady“ vývoj regionálnej štruktúry Slovenska v období 1948 – 1989. V globálnej trhovej ekonomike neobstálo po roku 1989 celý rad priemyselných závodov vybudovaných v období komunizmu (týka sa to aj viacerých závodov Ipel'sko-slanského subregiónu Banskobystrického samosprávneho kraja) a tak mestá a ich regióny postihnuté týmto vývojom klesajú v hierarchii regionálnej štruktúry. V literatúre sa často stretáme s pomenovaním tohto vývoja ako „nápravné procesy komunizmom deformovanej regionálnej štruktúry“ (Hampl, 2001, 2005; Korec, 2009 a iní).

V post-industriálnom štádiu vývoja spoločnosti pozorujeme teda všeobecne dve dôležité zmeny vo vývoji regionálnej štruktúry Slovenska: zvyšuje sa selektívnosť procesu koncentrácie a súčasne aj intenzita tohto procesu, čomu prirodzene zodpovedá aj rast regionálnych rozdielov (i) a zvyšuje sa dominantnosť a úloha metropolitných regiónov v regionálnej štruktúre štátu, čo je dôležité rešpektovať pri úvahách o hodnotení pozície regiónu Bratislavy v regionálnej štruktúre Slovenska (ii). V prípade Slovenska je potrebné upozorniť aj na dôsledky nápravných procesov komunizmom deformovanej regionálnej štruktúry, ktoré akoby znásobovali prehlbujúce sa regionálne rozdiely.

Na záver tejto časti našej štúdie uvedieme ešte poznámku Hampla (2005) k novým princípom a mechanizmom podmieňujúcim vzťahy hierarchizovaného systému geografickej organizácie spoločnosti v post-industriálnom štádiu vývoja spoločnosti. V tomto období by sa mali výrazne presadzovať konkurenčno-kooperačné vzťahy, keď vedľa konkurenčných princípov sa vo väčšej miere presadzujú aj princípy kooperačné práve v dôsledku zvyšovania organickosti systému a teda aj rastu vzájomnej závislosti jednotlivých častí a zvyšovania záujmu väčšiny častí na prosperite celku. Trochu prejudikujeme, keď poznamenáme, že uvedené skutočnosti môžeme na Slovensku v určitej miere pozorovať na vývoji vzťahov Západoslovenského centralizačného regiónu (v zmysle práce Lukniš, 1985).

2.3 Heterogenita regionálnej štruktúry Banskobystrického Samosprávneho kraja v kontexte práce Ženka, Novotný a Csank (2014)

Príspevok uvedených autorov si kladie za cieľ kritické hodnotenie konceptov regionálnej konkurencieschopnosti, konceptualizáciu a hodnotenie regionálnej konkurencieschopnosti v krajinách V4, ako aj poukázanie na implikácie získaných poznatkov a výsledkov pre regionálnu politiku v týchto krajinách. Autori poukazujú na skutočnosť, že v zásade nie je možné jednoducho aplikovať niektorý zo známych

konceptov regionálnej konkurencieschopnosti na krajiny V4, práve pre špecifický charakter týchto krajín, v kontexte ich vývoja po roku 1989. V diskusiách o regionálnej konkurencieschopnosti sú všeobecne známe dva fakty. Po prvé, pojem regionálna konkurencieschopnosť je síce na jednej strane všeobecne akceptovaný fakt, fenomén (Enyedi, 2009; Czyz, 2010; Korec et al., 2012 a iní), ale na druhej strane viac autorov v politických alebo odborných regionálno-politických diskusiách upozorňuje na skutočnosť, že tento pojem sa používa len ako akási nejasná predstava niečoho, čo v skutočnosti neexistuje, prípadne sa dá stotožniť s pojmom ekonomická produktivita regiónu (Krugman, 1998; Porter a Ketels, 2003 a iní). Po druhé, jednoduchá kompaktná všeobecne akceptovaná definícia alebo koncept regionálnej konkurencieschopnosti aj napriek už pomerne dlhému obdobiu jeho používania stále chýba (Aiginger, 2006; Korec et al., 2012 i iní).

V zhode s prácou Ženka et al. (2014) odporúčame pre naše ciele prijať definovanie regionálnej konkurencieschopnosti Európskou komisiou z roku 1999, ktorá hovorí, že pod týmto pojmom treba rozumieť:

1. „Schopnosť regionálnej ekonomiky udržať vysoký životný štandard svojich obyvateľov formou generovania vysokej úrovne zamestnanosti a príjmov, pričom zostáva odolná postupne sa zvyšujúcej vonkajšej konkurencii“; alebo
2. „Schopnosť regiónov produkovať tovar a služby, ktoré obstoja pred konkurenciou na medzinárodných trhoch a zároveň v rovnakom čase zachovávajú vysokú a udržateľnú úroveň príjmov obyvateľstva regiónu“.

Konkrétnejšie môže byť regionálna konkurencieschopnosť chápaná ako stály úspech, ktorý je schopný dosahovať regionálna ekonomika v súťaži o podiel na regionálnych, národných a globálnych trhoch, využívajúc štátne stimuly a iné zdroje, ako aj mobilizáciu vnútorných a vonkajších síl a miestnych firiem, vrátane široko chápaného ľudského kapitálu regiónu (aj formou ukončenia výroby, reštrukturalizácie alebo relokácie).

Väčšina konceptov regionálnej konkurencieschopnosti považuje za kľúčové faktory konkurencie regionálnej ekonomiky nové poznatky, inovácie a kreativitu. Rešpektujúc tento fakt Ženka et al. (2014) namietajú, že väčšina konceptov regionálnej konkurencieschopnosti zdôrazňujúcich nové poznatky, inovácie a kreativitu bola testovaná na rozvinutých regiónoch západnej Európy alebo Severnej Ameriky s hustou firemnou koncentráciou a so špičkovými univerzitami a výskumnými centrami. V prípade bádania nad konceptom regionálnej konkurencieschopnosti v krajinách semiperiférie, resp. v krajinách s výraznými nedávnymi a stále prebiehajúcimi štruktúrnymi zmenami ekonomiky a aj všeobecne špecifickými podmienkami regionálneho rozvoja, takýmito sú aj krajiny V4, považujú spomínaní autori za dôležité zohľadniť pri koncepte regionálnej konkurencieschopnosti aj iné faktory.

Hoci krajiny V4 zďaleka nepredstavujú homogénny priestor vo vzťahu k endogénnym a exogénnym faktorom, ako aj k ďalším silám podporujúcim konkurencieschopnosť, vyznačujú sa niektorými charakteristikami, ktoré ich robia odlišnými od ekonomicky rozvinutejších krajín západnej Európy. V kontexte diskusie nad konceptom regionálnej konkurencieschopnosti upriamujú Ženka et al. (2014) pozornosť najmä na sedem charakteristík regiónov krajín V4, ktoré autori tohto príspevku po-

važujú za relevantné v súvislosti s hodnotenou heterogenitou regionálnej štruktúry banskobystrického kraja:

- 1) v regiónoch krajín V4 je všeobecne nízka hustota zaľudnenia, absencia veľkých miest, nízka firemná koncentrácia a malý „objem ekonomiky“ regiónov,
- 2) administratívne členenie krajín V4 na úrovni NUTS2, NUTS3 a NUTS4 je nevhodné, sú v ňom „umelé prvky“, ktoré nerešpektujú geografickú organizáciu priestoru a do určitej miery bránia rozvoju ekonomiky jednotlivých regiónov,
- 3) v krajinách V4 je historicky založený „západo-východný gradient“ v možnostiach rozvoja ekonomiky a transformačnej úspešnosti regiónov, ako dôsledok ich polohy k hraniciam krajín západnej Európy a polohy jednotlivých regiónov k regiónu hlavného mesta,
- 4) je všeobecne akceptované, že kapitalizmus krajín V4 je vo viacerých smeroch unikátny, osobitný, viacerí autori ho pomenovávajú ako „závislá trhovacia ekonomika“, pre ktorú sú typické nízke výrobné náklady – najmä lacná pracovná sila, kvalifikovaná pracovná sila, dobrá geografická poloha, politická stabilita, relatívne dobrá dopravná infraštruktúra a iné,
- 5) väčšina ekonomicky dôležitých nemetropolitných regiónov krajín V4 sú výrazne exportne orientované regióny, závislé na priamych zahraničných investíciách, charakterizované málo rozvinutým sektorom poznatkovo orientovaných „business“ služieb, pričom priemysel v nich reprezentuje hlavnú silu konkurencieschopnosti,
- 6) krajiny V4 sú všeobecne, najmä z pohľadu zvonka, považované za krajiny nachádzajúce sa medzi výrobným (priemyselným) a inovačným štádiom (mohli by sme povedať medzi industriálnym a post-industriálnym štádiom vývoja spoločnosti); schopnosť tvoriť „komerčné inovácie“ je však v dlhodobejšom horizonte potrebné považovať za rozhodujúci faktor trvalo udržateľnej konkurencieschopnosti ich regiónov,
- 7) regionálne politiky v krajinách V4 zamerané na vytváranie spojení medzi akademicko-výskumným sektorom a „business“ sektorom doteraz neboli veľmi efektívne, najmä v nemetropolitných regiónoch (čo platí o Slovensku obzvlášť), poznatky teórie regionálneho rozvoja „Triple Helix“ dobre upozorňujú na nedostatky krajín V4 v oblasti tvorby inovácií na báze spolupráce troch aktérov, „vlády, súkromného sektoru a univerzít a výskumu“.

Hlavným cieľom práce Ženka et al. (2014) bolo kriticky zhodnotiť a porovnať relevanciu vybraných konceptov regionálnej konkurencieschopnosti v krajinách V4 a z nej vyplývajúce možnosti jednotlivých regiónov týchto krajín. Niektoré poznatky vyplývajúce z hodnotení urobených v tejto štúdii však majú úzky vzťah k heterogénite regionálnej štruktúry Banskobystrického samosprávneho kraja. Tak ako v iných, skorších i neskorších prácach (Keller, 2011; Blažek, 2012; Lubelcová, 2016 a iné) aj Ženka et al. (2014) upozorňujú, že napriek kontinuálne sa zvyšujúcemu vplyvu nadnárodných spoločností na ekonomiku väčšiny regiónov krajín V4, z perspektívneho hľadiska sa ukazuje nevyhnutné redukovať závislosť regionálnych ekonomík na zahraničnom kapitále a súčasne preferovať aktivity založené na miestnych zdrojoch, vrátane ľudského potenciálu regiónov.

2.4 Kritické hodnotenie ostatných prác

Podľa Dobeša (2003) zo štúdií venovaných vzťahu ľudského kapitálu a ekonomiky vyplýva niekoľko významných praxou overených charakteristík ľudského kapitálu: ľudský kapitál sa prejavuje predovšetkým v produktivite práce (i), spojitom medzi ľudským kapitálom a ekonomickou výkonnosťou sú inovácie (ii), najefektívnejším zhodnotením ľudského kapitálu je export regiónu (iii), ľudský kapitál priamo ovplyvňuje adaptačnú schopnosť jednotlivcov prijímať zmeny v sociálno-ekonomickom prostredí (iv), ľudský kapitál je neprenositelný (v), návratnosť investícií do ľudského kapitálu je dlhodobá (vi), „objem“ a kvalitu ľudského kapitálu v spoločnosti ovplyvňujú najmä školy, vedecké pracoviská a vzdelávacie inštitúcie (vii) a zo štúdie o vzťahu ekonomiky a ľudského kapitálu v 209 krajinách vyplýva konštatovanie o vysokej korelácii kvality ľudského kapitálu a výšky HDP na obyvateľa (viii). Ak sa pozrieme na jednotlivé regióny Slovenska, či už na úrovni NUTS2, NUTS3 alebo NUTS4, z pohľadu uvedených charakteristík ľudského kapitálu, už aj pri zbežnom hodnotení je zrejmé, že optimizmom na Slovensku veľmi oplyvať nemôžeme.

Súhlasíme s poznámkou Blažeka (2012), že dnes je už zreteľným trendom širšie chápanie regionálneho rozvoja, než len rozvoja ekonomického. Na túto skutočnosť poukazuje viac autorov, napr. aj Keller (2011). Už skôr sme spomínali, že v súčasnosti sa zvýšil aj v krajinách V4 záujem o širšiu, najmä sociálno-kultúrnu podmienenosť regionálneho rozvoja (Zarycki, 2007, 2010; Kuklinski, 2010; Korec et al., 2012; Štefančík, 2012 a iní). Tento vývoj však prináša so sebou požiadavku zohľadnenia tzv. mäkkých faktorov, ktorých objektivizácia a eventuálna kvantifikácia je veľmi zložitá. Ak uvádza Blažek (2012, s. 229) „... objavuje sa tu riziko dichotomického chápania úlohy tvrdých a mäkkých faktorov, ktoré môže byť aj obdobou protikladného chápania extenzívneho a intenzívneho výskumu. Žiaduce je preto odmietnutie alternatívneho chápania obidvoch prístupov a zdôraznenie ich komplementarity“. Predpokladáme, že nie je potrebné zdôrazňovať, že pri snahe identifikovať, popísať a zhodnotiť príčiny heterogenity regionálnej štruktúry Banskobystrického samosprávneho kraja je chápanie komplementarity tvrdých a mäkkých faktorov podmieňujúcich jeho regionálny rozvoj nevyhnutné.

3 HODNOTENIE A INTERPRETÁCIA HETEROGENITY REGIONÁLNEJ ŠTRUKTÚRY BANSKOBYSSTRICKÉHO SAMOSPRÁVNEHO KRAJA

3.1 Geografia Banskobystrického samosprávneho kraja

Banskobystrický samosprávny kraj (BBSK) s rozlohou 9 455 km² je najväčším vyšším územným celkom na Slovensku, zaberajúcim 19,28 % rozlohy krajiny. Tvorí ho 13 okresov, v ktorých sa nachádza 516 obcí, z toho 24 má štatút mesta. Avšak z hľadiska počtu obyvateľov, ktorých je 653 024 (k 31.12.2015), čo predstavuje 12,03 % obyvateľov Slovenska, je kraj až na piatom mieste. Menej ich majú len

Bratislavský, Trnavský a Trenčiansky samosprávny kraj. Nízka je aj hustota jeho zaľudnenia, ktorá dosahuje hodnotu 69 obyv./km² (tab. 1). Rovnako nepriaznivo pre kraj vyznieva aj migračný úbytok, ktorý v roku 2015 predstavoval -1167 obyvateľov. V zmysle práce Ženka et al. (2014) môžeme konštatovať, že tieto špecifické črty regiónu, najmä Ipeľsko-slanskeho, južného subregiónu a absencia veľkých miest znižujú regionálnu konkurencieschopnosť BBSK. Malé mestá a vidiecke obce sú sústredené do dolín a kotlín pozdĺž hlavných komunikačných osí a vodných tokov. V kraji sa nachádzajú aj dve oblasti roztrateného kopaničiarskeho osídlenia, oblasť Slovenského Rudohoria a Krupinskej planiny a Novobanská štálová oblasť (Baran, Bašovský 1998).

Tabuľka 1 Základné údaje o okresoch Banskobystrického VÚC

Okres	1	2	3	4	5	6
Banská Bystrica	110 920	809,4	137	78 758	78 758	85 030
Banská Štiavnica	16 314	292,3	56	10 210	10 210	10 440
Brezno	62 616	1265,2	49	21 215	21 215	22 469
Detva	32 505	449,2	72	22 499/2	14 887	15 039
Krupina	22 530	584,9	39	9 374/2	7 945	7 971
Zvolen	68 932	759	91	47 865/2	42 868	41 984
Žarnovica	26 540	425,3	62	13 854/2	6 374	6 532
Žiar na Hronom	47 441	517,7	92	24 789/2	19 370	19 612
Pohronský subregión	387 798	5103	76	228 564		
Lučenec	74 106	825,6	90	38 786/2	28 099	28 861
Poltár	21 930	476,2	46	5 738	5 738	5 823
Revúca	40 124	730,3	55	22 967/3	12 466	14 232
Rimavská Sobota	84 577	1471,1	57	36 023/3	24 217	24 771
Veľký Krtíš	44 489	848,2	52	13 855/2	12 255	14 212
Ipeľsko-slanský subregión	265 226	4351,4	61	117 369		
Banskobystrický VÚC	653 024	9454,4	69	345 933	78 758	85 030

Vysvetlivky: 1 – počet obyvateľov okresu v r. 2015; 2 – rozloha okresu v km²; 3 – hustota zaľudnenia v obyv./km²; 4 – počet obyvateľov žijúcich v mestách okresu/počet miest; 5 – počet obyvateľov okresného mesta v r. 2015; 6 – počet obyvateľov okresného mesta v r. 1991.

Zdroj: ŠÚ SR 2016, SOBD 1991, vlastné výpočty

BBSK má zároveň aj najdiferencovanejší povrch spomedzi všetkých krajov Slovenska. Nížinné pahorkatiny v podobe Juhoslovenskej kotliny pozvoľne prechádzajú do vrchovín Slovenského rudohoria či Slovenského stredohoria a končia hornatinovým stupňom v oblasti Nízkych Tatier. Tento zložitý reliéf nielenže rozdeľuje územie kraja na dva subregióny, ale značne determinuje primárny potenciál tohto územia a jeho hospodárske využitie. V regióne sa nachádza iba 17,3 % poľnohospodárskej a 11,7 % ornej pôdy Slovenska (k 31.12.2015) pričom až 54 % tejto poľnohospodárskej pôdy pripadá na 5 okresov južného subregiónu (Veľký Krtíš, Lučenec, Poltár, Rimavská Sobota a Revúca). Pohronské kotliny sú primárnym potenciálom obdarené menej (Lukniš, 1985).

Po roku 1989 zaniklo v kraji množstvo priemyselných závodov, ktoré sa nedokázali prispôbiť podmienkam globálnej trhovej ekonomiky. Tento jav sa týkal obzvlášť južného subregiónu banskobystrického kraja. Zatiaľ čo Lukniš (1985) vo svojej práci popisuje JSKR ako „nadpriemerne spriemyslený“ (str. 149), s vysokým počtom zamestnaných v priemysle, v roku 2015 pracovalo v tomto sektore už len 52 370 obyvateľov kraja, čo predstavuje iba 10,3 % všetkých zamestnaných v priemysle na Slovensku. Taktiež aj tržby za vlastné výkony a tovar v priemysle v tomto roku boli nízke, horšie na tom bol v tomto zmysle už len Prešovský samosprávny kraj (Štatistický úrad SR, 2017). Aj v prípade priemyslu môžeme v rámci BBSK pozorovať veľké regionálne disproporcie, k tejto problematike sa vyjadríme neskôr.

BBSK, ako už z jeho názvu vyplýva a niekoľko krát sme to v príspevku aj spomínali, má vysoký dopravný potenciál. Priestor Juhoslovenskej kotliny, ktorý je hlavným jadrovým priestorom regiónu, je dopravne nedostatočne využívaný. Významnejšie cestné a železničné spojenia medzi Bratislavou a Košicami sú vedené severne cez Zvolen, Banskú Bystricu a ďalej dolinou Hrona, ktorá vo svojej východnej časti končí takpovediac slepo, lebo nadväzuje na málo sídelne aj ekonomicky rozvinutú úzku dolinu Hnilca (Lukniš, 1985). Ťažiskom dopravného systému sú cestná a železničná doprava. Oporou cestnej siete je rýchlostná komunikácia R1 a úseky rýchlostných ciest R2 a R3, ktoré sú však dobudované iba čiastočne. Predĺženie cesty R7 v smere Nové Zámky – Veľký Krtíš – Lučenec bolo dodatočne doplnené na základe uznesenia vlády v roku 2003. V rámci železničnej dopravy sa na území kraja nachádzajú trate celoštátneho, resp. regionálneho významu.

3.2 Pozícia Banskobystrického samosprávneho kraja v regionálnej štruktúre Slovenska

Vo viacerých predchádzajúcich prácach sme zdôrazňovali, že vývoj regionálnej štruktúry Slovenska po roku 1989 je potrebné hodnotiť v kontexte prechodu štátu od totalitnej spoločnosti s centrálnou riadenou ekonomikou k demokratickej spoločnosti s trhovou ekonomikou. Pochopiteľne na vývoj regionálnych rozdielov na Slovensku vplývali po roku 1989 aj ďalšie skutočnosti, z ktorých treba spomenúť najmä posun spoločnosti z industriálneho do post-industriálneho štádia vývoja, procesy spojené s globalizáciou a v neposlednej miere aj dôsledky plynúce zo vzniku samostatného štátu (Korec, 2009, 2014; Rusnák a Korec, 2013; i ďalšie). V tejto časti príspevku sa pokúsime ukázať pozíciu BBSK na Slovensku na úrovni krajov. Pre túto úlohu sme sa rozhodli využiť tri ukazovatele, mieru nezamestnanosti, HDP na obyvateľa a priame zahraničné investície (PZI). Sme si vedomí určitých osobitostí týchto ukazovateľov, v kontexte hodnotenia úrovne spoločenského rozvoja regiónu, najmä ukazovateľov HDP na obyvateľa a PZI, podľa nás však dávajú dobrý obraz o regionálnej štruktúre Slovenska, ak ju hodnotíme na úrovni krajov.

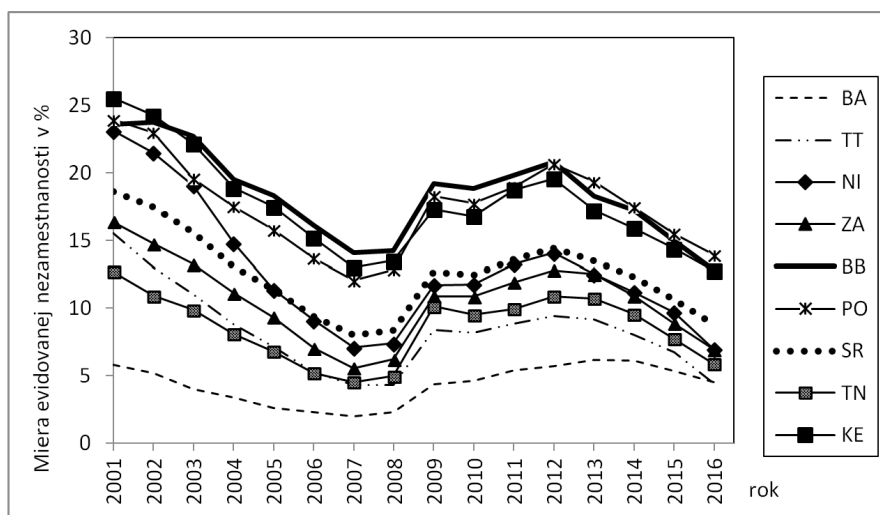
Rozdiely v nezamestnanosti sme hodnotili na základe vývoja jej hodnôt v krajoch od roku 2001 do roku 2016, pričom osobitne sme si všimli niektoré atribúty nezamestnanosti v rokoch 2001, 2007 a 2016 (tab. 2 a graf 1). Rok 2001 sme si zvolili za začiatok sledovaného obdobia najmä preto, že v tomto roku dosiahla neza-

mestnanosť doteraz najvyššiu hodnotu v moderných dejinách Slovenskej republiky a rok 2007 sme zvolili za prierezový vzhľadom na fakt, že v tomto roku sa objavili prvé náznaky svetovej finančnej a hospodárskej krízy a v tomto roku dosiahol medziročný rast HDP Slovenska doteraz najvyššiu hodnotu po roku 1993, hodnotu 10,4 %. V tab. 2 vidíme okrem samotných hodnôt miery nezamestnanosti v krajoch aj ich relatívne hodnoty k Slovensku a aj miery jednoduchovej variability v troch sledovaných rokoch.

Tabuľka 2 Vývoj miery nezamestnanosti v samosprávnych krajoch Slovenska (absolútne i relatívne hodnoty)

Kraj/Rok	2001 (v %)	2001 SR=100	2007 (v %)	2007 SR=100	2016 (v %)	2016 SR=100
Bratislavský	5,8	31,18	2,0	25,00	4,5	51,14
Trnavský	15,5	83,33	4,3	53,75	4,4	50,00
Trenčiansky	12,7	68,28	4,5	56,25	5,9	67,05
Nitriansky	23,1	124,19	7,1	88,75	7,0	79,55
Žilinský	16,4	88,17	5,6	70,00	6,9	78,41
Banskobystrický	23,6	126,88	14,1	176,25	12,8	145,45
Prešovský	24,0	129,03	12,1	151,25	13,9	157,95
Košický	25,6	137,63	13,0	162,50	12,8	145,45
Slovensko	18,6	100,00	8,0	100,00	8,8	100,00
Miera variability	---	30,84	---	49,53	---	40,33

Zdroj: UPSVAR, online data, 5.9.2016, vlastné výpočty

Graf 1 Vývoj miery nezamestnanosti v samosprávnych krajoch Slovenska.

Zdroj: UPSVAR, online data, 5.9.2016, vlastné výpočty

Z viacerých skutočností, ktoré môžeme „prečítať“ z tab. 2 a grafu 1, upozorníme na nasledovné. V období dynamického rastu ekonomiky Slovenska v rokoch 2001 až 2007 sa nezamestnanosť výrazne znížila, z hodnoty 18,6 % na hodnotu 8,0 %. V tomto období klesala miera nezamestnanosti vo všetkých krajoch, pri pohľade na relatívne hodnoty však vidíme významný pokles hodnôt štyroch krajov na západe Slovenska (ZSCR) a žilinského kraja (SSKR). Naopak, pri dvoch krajoch východného Slovenska (VSCR), ale najmä pri banskobystričskom kraji (JSKR), pozorujeme výrazný nárast relatívnych hodnôt. Tejto zreteľnej divergencii odpovedal aj nárast miery variability, z hodnoty 30,84 v roku 2001 sa zvýšila na hodnotu 49,53 v roku 2007. Aj toto zistenie nás „nabáda“ k dvom konštatovaniam, ktoré je však potrebné dôslednejšie potvrdiť. Prvým je konštatovanie, že v čase dynamického rozvoja ekonomiky sa zvýšila regionálna divergencia na Slovensku, druhým je potvrdenie v literatúre často spomínaného faktu, že rozvinutý západ Slovenska je hore uvedených päť krajov vyplňajúcich ZSCR a SSKR a zaostávajúci východ sú tri zvyšné kraje, ktoré sú obsiahnuté vo VSCR a JSKR.

Nemusíme veľmi argumentovať, že relatívna hodnota 176,25 pri banskobystričskom kraji je výsledkom predovšetkým vysokej nezamestnanosti v piatich okresoch južnej časti kraja (Ipeľsko-slanského subregiónu JSKR). O potrebe zohľadniť osobitosti územno-správneho vymedzenia Bratislavského samosprávneho kraja pri hodnotení jeho hodnôt spoločenského rozvoja sme širšie diskutovali v predchádzajúcej práci (Korec et al., 2016). Obdobie od roku 2007 do roku 2016 by sme mohli podľa tab. 2 hodnotiť ako pomerne stabilizované, bez veľkých zmien či už samotných hodnôt mier nezamestnanosti alebo ich relatívnych hodnôt. Na úrovni krajov však vidíme určité rozdiely, poukázať treba najmä na rast sledovaných hodnôt pri bratislavskom, trenčianskom, žilinskom a prešovskom kraji a naopak na ich pokles práve pri banskobystričskom kraji. Pri grafe 1 zaujmú najmä dve skutočnosti. Prvou je potvrdenie existencie „dvoch klubov“, úspešného, ktorý tvorí päť spomínaných krajov a menej úspešného, ktorý tvoria ostatné tri kraje. Druhou je takisto potvrdenie zistenia, že tieto dva kluby sa sformovali v období pred rokom 2007 a odvtedy „idú spolu“.

Pri hodnotení HDP na obyvateľa (tab. 3) vidíme, že miera variability medzi kraji sa v sledovanom období 2000 – 2014 pomerne zreteľne zvýšila, avšak toto zvýšenie sa udialo v tom viackrát spomínanom dynamickom období vývoja ekonomiky Slovenska, v rokoch 2000 až 2007, keď sa miera variability zvýšila z hodnoty 28,25 na hodnotu 35,75. V tomto období, po nástupe prvej Dzurindovej vlády v roku 1998 a následnom akceptovaní neoliberalizmu, významnú úlohu zohrali PZI. Miera variability v druhom sledovanom období, v rokoch 2007 – 2014, sa prakticky nezmenila. V prípade hodnotenia regionálnych rozdielov na úrovni krajov je dôležité, pri ukazovateli HDP na obyvateľa vo väčšej miere ako pri miere nezamestnanosti, zdôrazniť vplyv Bratislavského samosprávneho kraja, resp. osobitosti jeho územno-správneho vymedzenia. Pri porovnaní dvoch mier variability v rokoch 2000 a 2007, resp. 2000 a 2014 možno konštatovať, že variabilita medzi kraji je výsledkom zásadného rozdielu medzi Bratislavským samosprávnym krajom (v jednotlivých

sledovaných rokoch 216 %, 238 % a 243 % národného priemeru) na jednej strane a ostatnými krajinami na strane druhej.

Pripomenúť treba aj skutočnosť, že výrazne dominantná pozícia Bratislavského samosprávneho kraja do určitej miery potlačila rozdiely medzi ostatnými siedmimi krajinami navzájom. Ak na jednej strane môžeme konštatovať, že bratislavský a žilinský kraj sú dvoma krajinami, pri ktorých sa v oboch častiach sledovaných období (2000 – 2007, 2007 – 2014) relatívna hodnota zvyšovala, na druhej strane sú banskobystrický, košický a trenčiansky tromi krajinami, kde sa relatívna hodnota stále znižovala. Pri hodnotení indexov rastu HDP na obyvateľa stojí za pozornosť viac skutočností. Upozorníme na jasnú dominanciu indexov rastu v prvom čiastkovom sledovanom období (2000 – 2007) a na zrejme zostávajúce indexy rastu pri banskobystrickom a košickom kraji. Práve pri týchto dvoch krajinách treba upozorniť na ich výraznú vnútornú regionálnu variabilitu. Pri banskobystrickom na viackrát spomínané výrazné zaostávanie jeho piatich okresov na juhu, pri košickom na dominanciu košického funkčného mestského regiónu. Pre možnosť lepšieho hodnotenia regionálnych rozdielov podľa krajov uvádzame v tab. 3 aj hodnoty podľa štyroch regiónov Slovenska na úrovni NUTS2.

Tabuľka 3 Regionálne rozdiely HDP na obyvateľa (Slovensko = 100) a indexy vývoja HDP na Slovensku na úrovni krajov a regiónov

kraj/región	HDP na obyvateľa			Index vývoja		
	2000	2007	2014	07/00	14/07	14/00
Slovensko	100	100	100	1,78	1,22	2,18
Bratislavský	216	238	243	1,96	1,25	2,44
Trnavský	105	120	111	2,04	1,13	2,29
Trenčiansky	94	92	87	1,76	1,14	2,01
Nitriansky	87	83	86	1,71	1,26	2,17
Žilinský	81	84	87	1,84	1,26	2,32
Banskobystrický	82	75	72	1,61	1,17	1,89
Prešovský	61	55	60	1,61	1,33	2,14
Košický	90	83	78	1,64	1,15	1,90
Miera variability	28,25	35,75	35,50	---	---	---
<i>Bratislava</i>	216	238	243	1,96	1,25	2,44
<i>Západné Slovensko</i>	94	97	94	1,85	1,18	2,18
Stredné Slovensko	82	79	79	1,71	1,22	2,09
<i>Východné Slovensko</i>	75	69	69	1,63	1,23	2,00

Zdroj: Eustostat (2016), onlinedata; vlastné výpočty

Názory na vplyv PZI na regionálny rozvoj sú rôzne, najmä v kontexte trvalo udržateľného rozvoja regiónov. Prakticky všetci autori zaoberajúci sa vplyvom PZI na rozvoj regiónu však akceptujú významný pozitívny vplyv PZI na regionálny rozvoj v krajinách V4 v prvom období spoločenskej transformácie, ktoré by sme mohli

vymedziť rokmi 1989 – 2007. Týmto fenoménom sme sa podrobnejšie venovali vo viacerých predchádzajúcich prácach (Korec, 2009, 2014; Korec et al., 2005, 2012 a iné). Dobre pozorovateľný je však vplyv PZI na ekonomiku regiónov aj po roku 2007. Vybrané ukazovatele o PZI na Slovensku v roku 2014 podľa krajov sú uvedené v tab. 4. Absolútna dominancia Bratislavského samosprávneho kraja je daná, okrem iného (výhodná geografická poloha, počet obyvateľov Bratislavy, dobrá dopravná dostupnosť, vysoká firemná hustota, koncentrácia univerzít a výskumných inštitúcií, sídlo hlavného mesta a iné), aj sídlom väčšiny bývalých štátnych podnikov v Bratislave, keďže pri privatizácii týchto podnikov sa takéto PZI pripisovali Bratislavskému samosprávne kraju.

Pri hodnotení prílevu PZI do roku 2014 do ostatných krajov jasne vystupuje jedna skutočnosť. Päť krajov, (trnavský, trenčiansky, nitriansky, žilinský a košický), na jednej strane, má pomerne vyrovnané hodnoty celkového prílevu PZI, podielu na príleve PZI v Slovenskej republike a nakoniec aj v príleve PZI na obyvateľa a dva kraje (banskobystrický a prešovský) na druhej strane, vo všetkých troch spomínaných ukazovateľoch PZI výrazne zaostávajú. Z tab. 4 vidíme, že toto veľké zaostávanie banskobystrického a prešovského kraja sa „vygenerovalo“ po roku 2000, čo je dôležité, pretože prílev PZI pred rokom 2000 bol veľmi slabý. Pri hodnotení samotného BBSK je vidieť extrémne zaostávanie piatich južných okresov (okresy Veľký Krtíš, Lučenec, Poltár, Rimavská Sobota a Revúca; viac menej Ipeľsko-slanský subregión JSKR). Prílev PZI do priestoru týchto piatich okresov je skutočne veľmi nízky a je pravdepodobne dôsledkom kumulácie viacerých už spomínaných negatívnych faktorov (zlá geografická poloha, absencia veľkých miest, zlá dopravná dostupnosť, nízka firemná hustota a iné).

Tabuľka 4 Vybrané ukazovatele o PZI na Slovensku v roku 2014 podľa regiónov NUTS3

Región VÚC; NUTS3	PZI eur v tis.	podiel v SR v %	podiel v SR, 2000	počet obyvateľov	podiel v SR v %	PZI/obyv.
Bratislavský	28 351 228	69,2	55,41	633 288	11,67	44 768,30
Trnavský	1 815 434	4,43	5,71	559 697	10,31	3 243,60
Trenčiansky	2 299 268	5,61	3,68	589 935	10,87	3 897,49
Nitriansky	1 641 344	4,01	2,69	682 527	12,58	2 404,80
Žilinský	2 722 713	6,65	4,39	690 434	12,72	3 943,81
Banskobystrický	760 536	1,86	3,18	653 024	12,03	1 164,63
<i>Pohronský subr.</i>	<i>715 259</i>	<i>1,74</i>	-	<i>387 798</i>	<i>7,14</i>	<i>1 844,41</i>
<i>Ipeľsko-slanský subr.</i>	<i>45 277</i>	<i>0,12</i>	-	<i>265 226</i>	<i>4,89</i>	<i>170,71</i>
Prešovský	655 833	1,6	2,68	820 697	15,12	799,12
Košický	2 722 883	6,64	22,26	796 650	14,68	3 417,92
Slovensko	40 969 240	100	100	5 426 252	100	7 550,19

Zdroj: Priame zahraničné investície na Slovensku. [online]. 2016. [cit. 10.12.2016]. <http://www.nbs.sk/sk/statisticke-udaje/statistika-platobnej-bilancie/priame-zahranicne-investicie>; vlastné výpočty

Pri hodnotení pozície BBSK v regionálnej štruktúre Slovenska je vhodné upozorniť na nasledujúce skutočnosti: (i) Bratislavský samosprávny kraj predstavuje extrémne dominantný región vyznačujúci sa približne 2,5-násobne vyšším objemom ekonomickej produkcie na obyvateľa ako je priemer Slovenska a najnižšou mierou nezamestnanosti. Objem PZI v kraji dosahuje hodnotu takmer 70 % z celkových PZI Slovenska. Z ekonomickej výkonnosti Bratislavského samosprávneho kraja ťaží celé západné Slovensko a stredné Považie a do určitej miery celé Slovensko; (ii) Relatívne úspešnými regiónmi na úrovni krajov sú aj trnavský, trenčiansky, nitriansky a žilinský kraj. Tieto kraje sa vyznačujú podpriemernou nezamestnanosťou, ale „vd'aka“ bratislavskému kraju, s výnimkou trnavského kraja, nedosahujú priemer ekonomickej výkonnosti Slovenska; (iii) Banskobystrický, prešovský a košický kraj predstavujú menej rozvinuté regióny Slovenska, v ktorých miera nezamestnanosti je výrazne nad priemerom Slovenska a ich ekonomická výkonnosť je nižšia (banskobystrický a prešovský kraj), resp. mierne presahujúca (košický kraj) 75 % priemeru Slovenska. Prílev PZI je najmä v prešovskom a banskobystrickom kraji výrazne poddimenzovaný; (iv) Všetky tri menej rozvinuté kraje sa vyznačujú veľkou vnútornou variabilitou spoločenského rozvoja na úrovni okresov. V BBSK je vnútorná priestorová polarizácia veľmi výrazná. Všetky hodnoty sledovaných ukazovateľov súvislého pásu piatich okresov na juhu kraja výrazne zaostávajú nielen za priemerom Slovenska, ale aj za priemerom samotného BBSK.

3.3 Hodnotenie vnútornej heterogenity regionálnej štruktúry Banskobystrického samosprávneho kraja

Z predchádzajúcich statí vyplýva, že BBSK má v regionálnej štruktúre Slovenska nepriaznivú pozíciu. Vo všetkých troch analyzovaných sociálno-ekonomických indikátoroch dosahuje spolu s prešovským resp. košickým krajom najhoršie výsledky. Za kľúčové faktory jeho zaostávania vzhľadom na spomínané historicko-spoločensko-geografické súvislosti považujeme najmä:

- a) z hľadiska makropolohy je to veľká vzdialenosť od vyspelých západoeurópskych regiónov, susedstvo s menej vyspelými severnými regiónmi Maďarska, ako aj susedstvo s najmenej rozvinutými krajinami Slovenska (Prešovským a Košickým) na východe územia,
- b) nedostatočné dobudovanie dopravnej infraštruktúry a absencia dopravného spojenia najmä južného (Ipeľsko-slanského) subregiónu s metropolitným regiónom Bratislavy, ale aj so samotným centrom BBSK, mestom Banská Bystrica,
- c) špecifické sídelné a demogeografické charakteristiky kraja v podobe nízkej hustoty zaľudnenia, osobitě demografické štruktúry (Korec a Ondoš, 2006) a absencia veľkých miest,
- d) historické zaostávania územia, najmä jeho južnej časti, vyplývajúce z geopolitickej situácie v 19., ale najmä v 20. storočí,
- e) efekt deformácie priemyselnej štruktúry počas obdobia socialistickej industrializácie, čo malo za následok zánik mnohých priemyselných podnikov, ktoré sa nedokázali prispôsobiť podmienkam trhovej ekonomiky,

f) výraznú vnútrokrajovú polarizáciu, ktorá vychádza z prírodných daností a prehĺbuje sa aj široko chápanou regionálnou politikou štátu.

Vnútoraná heterogenita súčasného banskobystrického kraja bola pozorovateľná už počas socialistického obdobia a stala sa základom výskumu menej rozvinutých regiónov s nevyužitým potenciálom. K takýmto regiónom patrili na prvom mieste tri veľké južné okresy bývalého Stredoslovenského kraja, okresy Veľký Krtíš, Lučenec a Rimavská Sobota (Bašovský et al., 1987). Všetky tri sú dnes súčasťou BBSK a aj v súčasnosti predstavujú jeho najmenej rozvinutú časť.

Ak chceme študovať a najmä pochopiť vnútornú heterogenitu BBSK a zaostávanie jeho južných okresov, musíme poznať historicko-geografické súvislosti vývoja tohto územia. Nikdy v minulosti netvorilo jednotný celok, či už z hľadiska územno-správneho, demografického, hospodárskeho alebo dopravného. Táto nejednotnosť vyplývala z prevažujúcej severo-južnej orientácie ekonomických tokov a väzieb v bývalom Uhorsku. Územie juhu BBSK patrilo do Hontianskej, Novohradskej a Gemersko-malohontskej župy, ktoré pod tlakom dvoch výrazných centier, územno-správneho (Budapešť) a hospodárskeho (silne rozvinutá banká oblasť na severe – Kremnica, Banská Bystrica), nikdy medzi sebou príliš nekooperovalo. Všetky staré cestné dopravné ťahy a na ne nadväzujúce železnice mali severo-južný smer a v období Uhorska žiadna spojovacia trať západo-východnej orientácie nevznikla, keďže si to nevyžadovali ani politické, ani územno-správne a ani hospodárske záujmy (Bašovský et al., 1987). Po roku 1918 (vznik Československa) sa región ocitol v periférnom postavení a tento stav pretrváva dodnes.

Ďalšou špecifickou črtou južného subregiónu JSKR z hľadiska polohy je jeho hraničnosť. Prechádza ním etnická slovensko-maďarská hranica a toto územie tvorilo akúsi spojnicu či prechodný pás medzi bankskými, priemyselnými centrami Slovenského rudohoria a južne ležiacimi poľnohospodárskymi oblasťami a železiarskymi centrami v Maďarsku. Hraničnosť sa negatívne prejavila nielen po prvej svetovej vojne a vzniku Československej republiky, počas druhej svetovej vojny (Viedenská arbitráž), ale aj po nej, keďže vláda neumiestňovala väčšie priemyselné závody do prihraničnej oblasti zo strategických dôvodov. Priemysel tu bol teda rozptýlený jednak do lokalít s ložiskami magnezitu, jednak do dvoch sídelných centier tejto oblasti, Lučenca a Rimavskej Soboty. Všetky uvedené činitele podmienili pomalý rast miest, určitou výnimkou boli práve Lučenec a Rimavská Sobota. Dovolíme si poznamenať, že žiaden z terajších krajov Slovenska nemá takú vnútroregionálnu sídelno-hospodársku rozdrobenosť ako BBSK, ktorú sa nedarí prekonať.

Pohronský subregión mal historicky úplne odlišný vývoj. Väčšina jeho územia bola súčasťou Zvolenskej župy (resp. Zvolenskej stolice), ktorá bola z hľadiska vymedzenia stabilnou územno-správnou jednotkou a jej hranice sa niekoľko storočí nemenili. Vzťahy a väzby medzi sídlami nadobudli „radiálno-koncentrický“ charakter, pričom centrom územia bol Zvolen a neskôr Banská Bystrica. Hospodárska rozvinutosť severnej časti subregiónu sa zakladala na rozsiahlej banskej činnosti, čoho dôsledkom bol vznik niekoľkých slobodných kráľovských miest, Banská Bystrica spolu s Ľubietovou boli dokonca súčasťou Zväzu stredoslovenských bankských miest. Po útlme banskej činnosti bol do tohto regiónu lokalizovaný priemysel už

pred druhou svetovou vojnou, pričom tento trend pokračoval aj po nástupe komunizmu. V období socializmu tu pracovali napríklad hlinikáreň v Žiari nad Hronom, veľké drevárske závody Smrečina v Banskej Bystrici, Bučina vo Zvolene a preglejka v Žarnovici, železiarne v Podbrezovej, mostáreň v Brezne, papiereň v Harmanci, cementáreň v Banskej Bystrici, strojárne v Detve, chemický priemysel v Slovenskej Ľupči a Dubovej, závod technického skla v Novej Bani, veľký textilný závod v Banskej Bystrici a iné. Po roku 1989 sa viac závodov dokázalo transformovať a s väčším či menším úspechom fungujú dodnes.

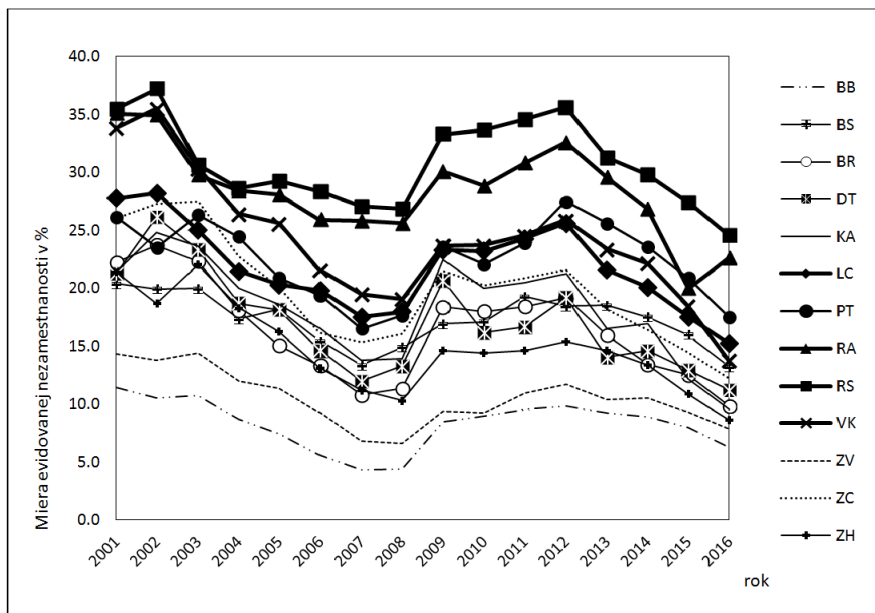
Z prírodného hľadiska je Pohronský subregión typický tesnými kotlinami s charakteristickým pahorkatinným až vrchovinovým reliéfom, ktoré vytvárajú malé jadrové priestory spojené úzkymi prelomovými úsekmi doliny Hrona. Tá sa najviac rozširuje v priestore Zvolenskej kotliny, kde na prirodzenej križovatke dopravných ciest výhodne leží Zvolen, menej výhodne Banská Bystrica. Zvolen sa časom rozvinul ako významný dopravný uzol nielen Pohronia, ale aj ako externý komunikačný uzol Ipeľsko-slanského subregiónu (Lukniš, 1985).

Poloha Pohronského subregiónu v strede Slovenska je priaznivá len čiastočne, dolina Hrona nepredstavuje samostatný komunikačný koridor a prepojenie regiónu s Turcom, Liptovom či Gemerom je možné len prekonaním horských sediel (napr. Donovaly, Šturec, Vernár a i.). Aj samotné prepojenie oboch subregiónov v rámci JSKR je nedostatočné. Zložitosť prepojenia tkvie nielen v reliéfe, ale vychádza aj z historických súvislostí. Po Viedenskej arbitráži zostali na oklieštenom území Slovenska izolované úseky tratí medzi Horehroním a Gemerom. Spojenie medzi nimi mali zabezpečiť tzv. gemerské spojky, ale k ich dobudovaniu nikdy nedošlo. Pohronský subregión zaberá 54 % rozlohy JSKR a žije v ňom 59,4 % jeho obyvateľov (k 31.12.2015), pričom hustota zaľudnenia predstavuje až 76 obyv./km² (hustota zaľudnenia Ipeľsko-slanského subregiónu je len 61 obyv./km²).

Miera nezamestnanosti v období rokov 2001 – 2016 zaznamenávala vo všeobecnosti postupný pokles vo všetkých okresoch regiónu, s výnimkou rokov 2008 – 2012, keď sa aj tu prejavili dôsledky finančnej a hospodárskej svetovej krízy (graf 2).

V roku 2016 bola najnižšia nezamestnanosť v okrese Banská Bystrica (6,3 %). Samotné mesto je administratívno-správnym centrom celého samosprávneho kraja a saturuje predovšetkým administratívne, vzdelávacie a obchodné mestotvorné či mestoobslužné funkcie (najväčším zamestnávateľom je Univerzita Mateja Bela a Fakultná nemocnica s poliklinikou F. D. Roosevelta). Priemyselné podniky ako cementáreň či drevársky závod Smrečina zanikli, avšak udržali sa tlačiarne a pivovar Urpiner. V zázemí mesta stále fungujú napr. papierne v Harmanci a chemický priemysel v Slovenskej Ľupči (Biotika a Fermas) a v Dubovej. Nízku nezamestnanosť má počas celého obdobia aj okres Zvolen (7,9 % v roku 2016). Pre mesto je taktiež typická administratívna a vzdelávacia funkcia, podiel priemyslu na ekonomike je tu však vyšší ako v prípade Banskej Bystrice. Vo Zvolene je dlhodobou významnou aj jeho dopravná funkcia. V prípade hodnotenia nezamestnanosti v okrese Zvolen však treba upozorniť na fakt, že okres je len jadrovým priestorom širšieho

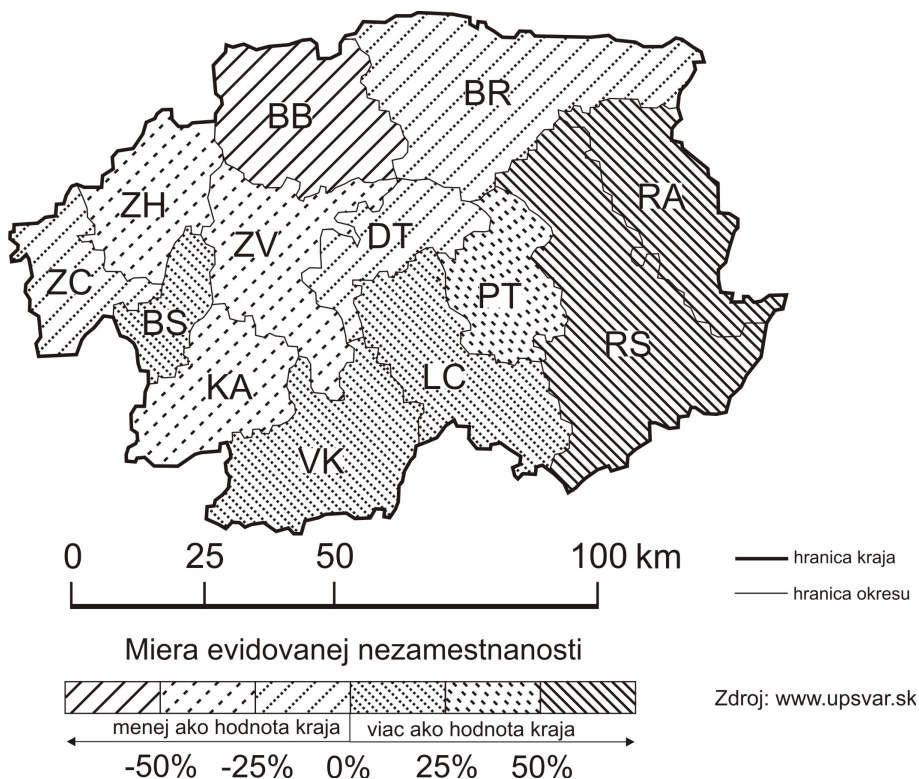
funkčného mestského regiónu Zvolen, ktorý zahŕňa aj okresy Detva a Krupina (Korec et al., 2016).

Graf 2 Vývoj miery nezamestnanosti v okresoch Banskobystrického samosprávneho kraja. Zdroj: UPSVAR, online data, 5.9.2016, vlastné výpočty

Na opačnej strane pomyselného spektra sú okresy Rimavská Sobota, kde miera nezamestnanosti v roku 2016 dosiahla 24,6 %, Revúca (22,6 %), Poltár (17,5 %), Lučenec (15,3 %) a Veľký Krtíš (13,7 %). Miera nezamestnanosti vo všetkých menovaných okresoch vykazuje vyššie hodnoty ako je priemer BBSK (12,8 % v roku 2016). Najmä Rimavská Sobota a Revúca sú verejnosťou vnímané ako regióny s tzv. „hladovými dolinami“. Zaoštvávanie týchto piatich južných okresov vychádza jednak zo spomínaných historicko-spoločenských faktorov, určitú úlohu zohrala aj skutočnosť, že priemyselné závody nachádzajúce sa v tejto oblasti, v dôsledku „odľahlosti“ nedokázali reagovať na nové trhové podmienky.

Priložený obr. 2 dobre ukazuje niekoľko priestorových súvislostí miery nezamestnanosti. Najnižšia hodnota je v okrese s „metropolou“ kraja (okres Banská Bystrica), zvyšuje sa v smere na juhozápad aj na východ od metropoly (okresy Zvolen, Žiar nad Hronom, Žarnovica, Detva, Krupina, resp. Brezno). V rámci Pohronského subregiónu mal v roku 2016 vyššiu nezamestnanosť ako je priemer kraja (12,8 %) len okres Banská Štiavnica (13,2 %), čo je pravdepodobne spôsobené určitou polohovou izolovanosťou okresu. Všetkých päť okresov Ipeľsko-slanskeho subregiónu vykazuje najvyššie hodnoty v miere nezamestnanosti, ktorá rastie v smere od západu na východ.

Obrázok 2 Relatívne hodnoty miery nezamestnanosti v okresoch Banskobystrického samosprávneho kraja v roku 2016 (BBSK = 100)

Priame zahraničné investície predstavujú indikátor, ktorý najcitlivejšie reaguje na regionálne nerovnosti, pretože sa v ňom zohľadňujú faktory geografickej polohy, veľkosti sídiel, demografických štruktúr, dopravnej dostupnosti, vnútroregionálnej dopravnej siete a i. Z dlhodobého hľadiska dokumentuje jednak investičnú atraktivitu regiónov, ako aj ich rozvojovú dynamiku v procese globalizácie. V priloženej tab. 5 môžeme sledovať vývoj priamych zahraničných investícií v rámci BBSK a ich regionálnu diferencovanosť. Priepastné rozdiely medzi Pohronským a Ipeľsko-slanským subregiónom sú priam neuveriteľné (tab. 5). Pohronský subregión kumuloval až 94 % objemu priamych zahraničných investícií celého samosprávneho kraja.

Tabuľka 5 Vybrané ukazovatele o PZI v roku 2014 podľa okresov Banskobystrického samosprávneho kraja (tis. eur)

Okres	1	2	3	4	5
Banskobystrický VÚC	637 307	123 229	760 536	653 024	1164,6
Banská Bystrica	119 319	126 112	245 431	110 920	2212,7
Banská Štiavnica	C	C	186	16 314	11,4
Brezno	18 908	3 780	22 688	62 616	362,3
Detva	C	C	9 242	32 505	284,3
Krupina	20 391	5 008	25 399	22 530	1127,3
Zvolen	182 485	39 647	222 132	68 932	3222,5
Žarnovica	62 653	5 713	68 366	26 540	2576,0
Žiar nad Hronom	209 254	-87 439	121 815	47 441	2567,7
Pohronský subregión	611 151	104 108	715 259	387 798	1844,4
Lučenec	-26 584	8 698	-17 886	74 106	-241,4
Poltár	0	0	0	21 930	0,0
Revúca	29 961	1 235	31 196	40 124	777,5
Rímska Sobota	12 936	4 487	17 423	84 577	206,0
Veľký Krtíš	9 843	4 701	14 544	44 489	326,9
Ipel'sko-Slanský subregión	26 156	19 121	45 277	265 226	170,7

Vysvetlivky: 1 – majetková účasť a reinvestovaný zisk; 2 – dlhové nástroje; 3 – PZI celkom; 4 – počet obyvateľov; 5 – počet eur/obyv.; C – zachovanie štatistickej dôveryhodnosti údajov

Zdroj: Priame zahraničné investície na Slovensku. [online]. 2016. [cit. 10.12.2016]. <<http://www.nbs.sk/sk/statisticke-udaje/statistika-platobnej-bilancie/priame-zahranicne-investicie>>

4 DISKUSIA

V prácach venovaných vývoju regionálnej štruktúry krajín V4 je všeobecne akceptovaným faktom, že vývoj regionálnej diferenciacie po roku 1989 je nevyhnutné hodnotiť aj (alebo predovšetkým) v kontexte návratu spoločnosti, vrátane geografickej organizácie, na „prirodzenú trajektóriu“ sociálnoekonomického vývoja (Hampl, 2001, 2005, 2007; Gorzelak, 2009; Korec, 2009, 2014; Korec et al., 2005; Blažek a Csank, 2007; Enyedi, 2009; Blažek, 2012 a iní). Pri hľadaní príčin heterogenity regionálnej štruktúry Banskobystrického samosprávneho kraja a výrazného sociálnoekonomického zaostávania jeho južnej časti treba pripomenúť, že v podmienkach obnovenej trhovej ekonomiky a pluralitnej demokracie sa prejavili nielen rozdiely v rozvojovom potenciáli jednotlivých miest a regiónov, ktorého významnou súčasťou je primárny potenciál podľa Lukniša (1985), ale aj rozdiely v schopnostiach jednotlivých aktérov na rôznych úrovniach regiónov (od národnej úrovne až po úroveň obce) využiť pomerne veľké množstvo diferenciačných a nivelizačných procesov (Hampl, 2005; Blažek a Csank, 2007; Blažek a Uhlí, 2011; Novotný, 2011 a iní).

Obnovenie regionálnych disparít v transformačnom období bol prirodzený a žiaduci jav, pri ktorom dochádzalo, okrem iného aj k zániku neprirodzenej regionálnej nivelizácie, ktorá bola v období komunizmu dosiahnutá extrémnou mierou územnej redistribúcie zdrojov (Blažek a Csank, 2007). V post-transformačnej fáze, do ktorej sa krajiny V4 posunuli v druhej polovici prvého decénia 21. storočia (Rusnák a Korec, 2013), sa však už naliehavo objavuje otázka ekonomicky vhodnej a celospoločensky akceptovanej miere regionálnych rozdielov. Príliš veľké rozdiely, resp. výrazné dlhodobé zaostávanie viacerých regiónov môžu ohroziť sociálnu a následne aj politickú stabilitu štátu (Novotný, 2006). Na druhej strane, nadmerné investície venované na znižovanie rozdielov môžu viesť k celkovej stagnácii sociálno-ekonomického rozvoja štátu. V rámci trhovej ekonomiky pôsobi celý rad faktorov a procesov, ktoré prispievajú k prehĺbovaniu regionálnych rozdielov. Na Slovensku sa v tomto smere výrazne prejavujú najmä faktor geografickej polohy, faktor aglomerácie a faktor stavu veľkej dopravnej infraštruktúry, na ktoré citlivo reagujú procesy globalizácie, vrátane regionálneho priemetu priamych zahraničných investícií (Korec, 2009, 2014; Korec a Polonyová, 2011; Korec et al., 2005, 2016 a ďalšie). Intervencie štátu do regionálneho rozvoja sú teda na Slovensku spoločensky žiaduce. Problémom však je, ako vo väčšine týchto prípadov, nájsť vhodnú mieru regulácie, vhodnú mieru medzi solidaritou a zásluhovosťou.

Vyššie predstavená charakteristika základných fenoménov jednotlivých štádií vývoja spoločnosti je z pochopiteľných dôvodov trochu heslovitá, schematická. Podľa nášho názoru však umožňuje pochopiť súčasnú heterogenitu Banskobystrického samosprávneho kraja, vrátane zaostávania okresov na juhu. Aj Cohen (2006) poukazuje na skutočnosť, že nástup post-industriálnej spoločnosti bol sprevádzaný celým radom na sebe nezávislých skutočností, na dôsledky ktorých neboli niektoré regióny pripravené. Za takéto skutočnosti autor považuje prudký nástup informatiky, organizačné zmeny na úrovni firiem, osamostatnenie finančných trhov, nástup kvalitatívne novej fázy globalizácie v 80-tych rokoch minulého storočia a aj kultúrne zmeny v podobe prudkého nárastu individualizmu. Je zrejmé, že s akceptovaním dôsledkov týchto skutočností mali väčšie problémy regióny s nepriaznivou geografickou polohou a regióny bez veľkých miest.

Keller (2007, 2010, 2011 i iné) vo viacerých svojich prácach poukázal na vznikajúce problémy v spoločnosti, ktoré vznikajú ako dôsledok dominantnosti ekonomiky nad ostatnými zložkami spoločenského života, vrátane sociálnej, v súčasnom post-industriálnom štádiu vývoja spoločnosti. Ako uvádza Keller (2011), globalizácia a post-industriálne štádium mali podľa názoru ich zástancov priniesť profit všetkým spoločenským triedam. Skutočnosť je však taká, že toto štádium prináša nové sociálne riziká a eroduje staré poistky, akými boli fungujúci trh práce, fungujúci sociálny štát a aj súdržné rodiny, na čo doplácajú najmä nižšia a stredná trieda. Zaujímavý z hľadiska témy nášho príspevku je názor uvedeného autora, že pojem post-industriálna spoločnosť už nedokáže vysvetliť dnešnú realitu a je treba uvažovať nad pojmom post-sociálna spoločnosť, ktorý ju vystihuje lepšie. Vedľa kľúčových ekonomických tém, akým je napr. odtrhnutie finančného kapitálu od zvyšku ekonomiky alebo vplyv priamych zahraničných investícií na ekonomiku

regiónov, je nevyhnutné venovať sa aj dôležitým sociálnym témam, akými sú napr. nebývalá sociálna polarizácia, nutnosť zladit' rodinný život so zárobkovou prácou, nízka alebo až zastaraná pracovná kvalifikácia, nedostatočné poistenie osôb, najmä v staršom veku a iné.

Pri úvahách o ďalšom vývoji heterogenity regionálnej štruktúry Banskobystrického samosprávneho kraja, ako aj o vývoji ekonomiky samotného kraja je zaujímavá poznámka Blažeka (2012), ktorú sme už čiastočne spomenuli v úvode. Uvedený autor považuje za významnú výzvu pri diskusii o ďalšom vývoji regionálnej štruktúry v krajinách V4 snahu o väčšie prepojenie dvoch v súčasnosti dominujúcich teórií regionálneho rozvoja, teórií založených na nových poznatkoch a inováciách, ktoré kladú dôraz na miestne zdroje, vrátane ľudského kapitálu a teórií globálnych produkčných sietí, ktoré rešpektujú efekty globalizácie, vrátane priamych zahraničných investícií. Obidve tieto skupiny teórií predstavujú samostatne na jednej strane cennú konceptualizáciu kľúčových faktorov regionálneho rozvoja, no na druhej strane sú svojím spôsobom obmedzené. V Banskobystrickom samosprávnom kraji, resp. v piatich jeho južných okresoch, je určite dôležité iniciovať a využiť miestne zdroje, prípadne aktérov v okrese finančne stimulovať, ako to aj vláda SR robí (tab. 6), ale podľa nášho názoru, bez prepojenia ekonomiky regiónu na globálnu ekonomiku bude veľmi ťažké dosiahnuť nejaké výrazne pozitívne výsledky. V tomto kontexte sa zdá, že pre juh kraja sú otázkou prežitia dve skutočnosti, rýchle budovanie rýchlostnej cesty a tým zlepšenie jeho geografickej polohy a výraznejšia podpora centier tohto južného regiónu, Lučenca a Rimavskej Soboty a ich posunutie nahor vo vertikálnej štruktúre miest Slovenska. Na tieto dve skutočnosti poukázal priamo i nepriamo vo svojej práci už aj Lukniš (1985).

Ak predpokladáme, že po roku 1989 začala na Slovensku nová fáza vývoja regionálnej štruktúry, tak podľa Friedmanna (1972) je existencia veľkých medziregionálnych rozdielov očakávaná. Príčinou nerovnomerného regionálneho rozvoja je podľa tohto autora nerovnomerné rozdelenie moci v ekonomike a v spoločnosti všeobecne, t. j. silnejší celok (jadro) vytvorí také štruktúry vzájomných vzťahov (územno-správne členenie, vzorce obchodu, dopravné systémy, podmienky migrácie a pod.), ktoré sú preň výhodnejšie v porovnaní s perifériou. Tento stav „jadro – periféria“ však považuje Friedmann (1972) len za druhý stupeň z celkom štvorstupňového vývoja priestorovej ekonomiky: pre-industriálna spoločnosť iba s malými ostrovcami ekonomických aktivít (i), model „jadro – periféria“ (ii), disperzia ekonomickej aktivity i niektorých riadiacich funkcií do periférie (iii) a integrovaná ekonomika vyznačujúca sa vysokou vzájomnou závislosťou v produkcii i v organizácii (iv). Ak by sme hodnotili štyri základné Luknišove (1985) makroregióny Slovenska v kontexte práce Friedmanna (1972), s určitou dávkou odvahy by sme mohli povedať, že Západoslovenský centralizačný región a snáď aj Severoslovenský koridorový región, s jadrami Bratislava a Žilina, sa už posunuli do tretieho stupňa, zatiaľ čo Východoslovenský centralizačný región a Juhoslovenský koridorový región, s jadrami Košice a Banská Bystrica, sú zatiaľ len v druhom stupni vývoja priestorovej ekonomiky.

Tabuľka 6 Finančná pomoc vlády zaostávajúcim okresom Slovenska

P.č.	Okres	1	2	3	4	5	6
1	Lučenec	74 106	16,45	147,3	109,7	4,3	1 440
2	Poltár	21 930	19,67	98,6	75,1	2,83	750
3	Revúca	40 124	21,32	61	37	3,8	1 100
4	Rimavská Sobota	84 577	26,43	157	133	6,3	2 300
5	Veľký Krtíš	44 489	16,85	75	48,5	3,33	822
	Spolu BB VÚC	158 683		538,9	403,3	20,56	6 412
6	Kežmarok	73 110	22,08	52	40	4	2 020
7	Sabinov	59 341	17,35	79,8	57,9	3,84	1 115
8	Svidník	32 941	17,69	63	46	3,06	1 418
9	Vranov n. T.	80 464	18,29	123	81	4,9	2 545
10	Rožňava	62 699	20,05	109	65	4,6	1 345
11	Sobrance	22 806	16,35	69	53,5	2,5	1 225
12	Trebišov	105 962	16,78	114,5	83,1	5,82	1 540
	S p o l u	533 307	9,46/SR	1149,2	829,8	49,28	17 620

Vysvetlivky: 1 – Počet obyvateľov (31.12.2015); 2 – Miera nezamestnanosti (v %, júl 2015); 3 – Celkové investície (mil. eur); 4 – Z toho investície z verejných zdrojov (mil. eur); 5 – Priamy regionálny príspevok (mil. eur); 6 – Počet vytvorených pracovných miest.

Zdroj: <http://finweb.hnonline.sk/ekonomika/819270>; dostupné 21.9.2016

5 ZÁVER

Pri hodnotení regionálnej heterogenity Banskobystrického samosprávneho kraja sa zreteľne oddelili dva regióny, región Banskej Bystrice na „vrchole“ a región juh stredného Slovenska na „dne“. Pri regióne juh stredného Slovenska, okrem jeho výrazného zaostávania v jednotlivých ukazovateľoch ekonomického a sociálneho rozvoja, zaujme jeho územná kompaktnosť. Parafrázujúc výsledky štúdie Kukliński (2010) by sme mohli konštatovať, že juh stredného Slovenska je veľký strategický problém súčasnej regionálnej štruktúry Slovenska. Problém juhu stredného Slovenska sa vypuklo prejavil najmä v uplynulých 25 rokoch, jeho „kreovanie“ však môžeme sledovať už takmer 150 rokov, prakticky od druhej tretiny 19. storočia, keď začala na území Slovenska intenzívnejšia výstavba železničných tratí a začal sa rozvíjať priemysel. Geopolitický vývoj v 20. storočí veľmi nepriaznivo ovplyvnil vývoj juhu stredného Slovenska, najmä jeho ekonomiky a sídelnej štruktúry. Aj keď si na jednej strane myslíme, že niektoré skutočnosti, prípadne obdobia vývoja juhu stredného Slovenska by si zaslúžili viac pozornosti, napr. vývoj tohto regiónu v období rokov 1948-1989, sú dnes v dostatočnej miere známe príčiny zaostávania tohto regiónu. Z tohto dôvodu si myslíme, že v súčasnom období posunu Slovenska k štátnemu kapitalizmu (Korec a Rusnák, 2016) je najvyšší čas, opäť parafrázujúc Kuklińskiho (2010), rozťať tento gordický uzol regionálnej štruktúry Slovenska.

Rastúca disperzia slovenských regiónov na úrovni NUTS3 v rámci Slovenska, ako aj rastúca regionálna disperzia vo vnútri regiónov NUTS3 (čo je dobre pozorovateľné najmä v prípade Banskobystrického samosprávneho kraja) v období 2000 – 2014 potvrdzuje pretrvávajúcu regionálnu divergenciu. Z tejto skutočnosti vyplýva nevyhnutnosť stále pozornejšieho zohľadňovania konkrétnej situácie v jednotlivých regiónoch NUTS3 nielen pri koncepcii národnej regionálnej politiky, ale aj ostatných národných politík, vrátane odvetvových. Ako upozornil vo svojej práci Blažek (2012), snaha o rýchle riešenie tohto problému prináša riziko možných neadekvátnych plošných intervencií koncipovaných na národnej úrovni.

V kontexte vyššie uvedenej poznámky je potrebné hodnotiť aj pomoc vlády 12 menej rozvinutým okresom Slovenska, z ktorých, ako sme už uvádzali vyššie, 5 leží na juhu Banskobystrického samosprávneho kraja. Na jednej strane je dobré oceniť začatie „razantného boja“ vlády proti chudobe, s cieľom naštartovať ekonomiku týchto regiónov a znížiť nezamestnanosť, na druhej strane je však vhodné upozorniť na niektoré riziká tohto boja. Finančná podpora aktérov na lokálnej úrovni je určite potrebná. Iniciovanie ekonomiky a kontaktov medzi aktérmi v rámci regiónu môže priniesť pozitívne efekty v súvislosti s vyššie uvedenými cieľmi. Ako však uvádzajú viacerí autori (Bathelt et al., 2004; Chromý, 2010; Blažek, 2012 i iní) prílišná sústredenosť na lokálnu úroveň môže byť v podmienkach (stále pôsobiacej) globalizácie zdrojom zraniteľnosti regiónu a jeho ustrnutia, resp. uzamknutia na určitom stupni vývoja. Z tohto dôvodu sú nevyhnutné aj väzby smerom von z regiónu, ktoré zabezpečia prepojenie regiónu na kľúčových globálnych aktérov. Vyššie spomínaní autori, s ktorými súhlasia aj autori tohto príspevku, zdôrazňujú, že popri aktivizácii aktérov na lokálnej úrovni (local buzz) je pre zachovanie konkurencieschopnosti regiónu nevyhnutná aj snaha o vytvorenie nadregionálnych väzieb (global pipelines). V literatúre je v inštitucionálnych teóriách regionálneho rozvoja tento koncept regionálneho rozvoja známy ako koncept „local buzz – global pipelines“.

PodĎakovanie

Príspevok bol spracovaný v rámci projektu VEGA č. 1/0745/16.

Literatúra

- AINGINGER, K. 2006. Competitiveness: From a Dangerous Obsession to a Welfare Creating Ability with Positive Externalities. *Journal of Industry*, 6, 2, 161-177.
- BARAN, V., BAŠOVSKÝ, O. 1998. *Geografie sídiel*. Banská Bystrica, FPV UMB, 170 s.
- BAŠOVSKÝ, O. 1991. Sídelná štruktúra Slovenska z hľadiska životného prostredia. *Životné prostredie*, 1, 33-38.
- BAŠOVSKÝ, O., POVINCOVÁ, E., HVOŽDAROVÁ, E., HAGARA, L. 1987. Juhoslovenské okresy v širšom geografickom kontexte a potenciál ich ďalšieho rozvoja. *Geographica*, 27, 15-51.
- BAŠOVSKÝ, O., DIVÍNSKY, B. 1991. The development of modern urbanisation in Slovakia and its present problems. *Revue Belgede Geographie*, 115, 1-2-3, 265-277.
- BATHELT, H., MALMBERG, A., MASKELL, P. 2004. Clusters and knowledge: localbuzz, global pipelines and the process of knowledge creation. *Progress in Human Geography*, 28, 1, 31-56.

- BELL, 1973. *The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting*. New York: Basicbook, 164 s.
- BEZÁK, A. 1981. Nodálna štruktúra systému slovenských miest. *Geografický časopis*, 33, 1, 18-31.
- BEZÁK, A. 1998. Regionálna štruktúra a nové kraje na Slovensku. *Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy Univerzity, Geografie*, 10, 4-8.
- BEZÁK, A. 2000. Funkčné mestské regióny na Slovensku. *Geographia Slovaca*, 15, 90 s.
- BEZÁK, A. 2014. Priestorová štruktúra systému funkčných mestských regiónov na Slovensku a jej zmeny v desaťročí 1991-2001. *Geographia Cassoviensis*, VIII, 2, 111-118.
- BLAŽEK, J. 1999. Teorie regionálního vývoje: je na obzoru nové paradigma či jde o pohyb v kruhu? *Geografie*, 104, 3, 141-160.
- BLAŽEK, J. 2012. Regionální inovační systémy a globální produkční sítě – dvoji optika na zdroje konkurenceschopnosti v současném světě? *Geografie*, 117, 2, 109-233.
- BLAŽEK, J., CSANK, P. 2007. Nová fáze regionálního vývoje v ČR? *Sociologický časopis*, 43, 5, 945-965.
- BREMMER, I. 2014. *Konec volného trhu; státní zásahy a jejich politická rizika*. Praha: Vyšehrad, 204 s.
- BUČEK, M. 2003. Regionálna integrácia Slovenskej republiky: stratégia využitia podpory Európskej únie. *Ekonomický časopis*, 51 (8), 982-996.
- BUČEK, M. 2006. Úloha poznatkov a vedomostí v regionálnom rozvoji a ich výskum. In: Buček, M. (ed.) *Novšie trendy regionálneho rozvoja*. Ekonóm, Bratislava, 23-41.
- BUČEK, M., REHÁK, Š., TVRDON, J. 2010. *Regionálna ekonómia a politika*. IuraEdition, Bratislava, 269 s.
- COHEN, D. 2006. *Troisleconsur la sociétépost-industrielle*. Paris, Seuil, 348 s.
- CZYŻ, T. 2010. Competitiveness of the Wielkopolska region in terms of knowledge-based economy. *Quaestiones Geographicae*, 26 (2), 71-84.
- ENYEDI, G. 2009. Competitiveness of the Hungarian regions. *Hungarian Geographical Bulletin*, 58 (1), 33-47.
- FALŤAN, L. 2008. Micro and Macro-Social Context and Problems of Regional Development in Slovakia. In: Gajdoš, P. (ed.) *Regional Disparities in Central Europe*. Sociologický ústav SAV, Bratislava, 116-134.
- FRIEDMANN, J. 1972. A General Theory of Polarized Development. In: Hansen, N. M. *Growth Centres in Regional Economic Development*. Free Press, New York, 82-107.
- GAJDOŠ, P. 2005. Teoretický a metodologický rámec klasifikácie a typológie regiónov Slovenska v kontexte teritoriálnych disparít. In: Ira et al. (eds.) *Podoby regionálnych odlišností na Slovensku*. Sociologický ústav SAV, FORMÁT, Pezinok, 25-46.
- GAJDOŠ, P. 2008. Current State and Development of Regional Disparities in Slovakia (with Emphasis on Underdeveloped Regions). In: Gajdoš, P. (ed.) *Regional Disparities in Central Europe*, Sociologický ústav SAV, Bratislava, 98-115.
- GAJDOŠ, P., PAŠIAK, J. (2006). *Regionálny rozvoj Slovenska z pohľadu priestorovej sociológie*. Sociologický ústav SAV, Bratislava, 238 s.
- GORZELAK, G. 2009. Fakty i mity rozvoju regionalnego. *Studia Regionalne i Lokalne*, 2, 36, 5-27.
- HAMPL, M. 2001. Regionální vývoj v období transformace. In: Hampl, M. et al. *Regionální vývoj: specifika české transformace, evropská transformace a obecná teorie*. DemoArt, Praha, 17-41.
- HAMPL, M. 2005. *Geografická organiza cespolečnosti v České republice: transformační procesy a jejich obecný kontext*. Praha: Univerzita Karlova Praha, 145 s.
- HAMPL, M. 2007. Regionální diferenciace současného socioekonomického vývoje v České republice. *Sociologický časopis*, 43, 5, 889-910.
- HAMPL, M., BLAŽEK, J., ŽÍŽALOVÁ, P. 2008. Faktory – mechanismy – procesy v regionálním vývoji: aplikace konceptu kritického realismu. *Ekonomický časopis*, 56, 7, 696-711.
- CHROMÝ, P. 2010. Region a regionalismus. *Geografické rozhledy*, 19, 1, 2-5.
- KELLER, J. 2007. *Teorie modernizace*. Sociologické nakladatelství SLON, Praha, 217 s.

- KELLER, J. 2010. *Tři sociální světy. Sociální struktura postindustriální společnosti*. Praha, Sociologické nakladatelství, 246 s.
- KELLER, J. 2011. Koncept postindustriální společnosti a jeho slabiny. *Sociológia*, 43, 4, 323-337.
- KOREC, P. 2009. General and individual reasons of development of regional structure of the Slovak Republic. In: Tatarkin, A. I. (ed.) *Russia and Slovakia: modern tendencies of demographic and socioeconomic processes*. Ekaterinburg, Institute of Economics, 50-72.
- KOREC, P. 2014. Lagging regions of Slovakia in the context of their competitiveness. *Rozvoj regionalny i politika regionalna*, 25, 113-133.
- KOREC, P., MATU, P., ONDOŠ, S., PÁLKOVÁ, P. 2005. *Regionálny rozvoj Slovenska v rokoch 1989-2004*. Geo-grafika, Bratislava, 227 s.
- KOREC, P., ONDOŠ, S. 2006. Less developed regions of Slovakia: identification and characteristics. *Acta Geographica Universitatis Comenianae*, nr. 48, 55-74.
- KOREC, P., ONDOŠ, S. 2008. Regional Development of the Slovak Republic from 1997 to 2006. In: Gajdoš, P. (ed.) *Regional Disparities in Central Europe*. Sociologický ústav SAV, Bratislava, 135-155.
- KOREC, P., POLONYOVÁ, E. 2011. Zaostávajúce regióny Slovenska – pokus o identifikáciu a poukázanie na príčiny. *Acta Geographica Universitatis Comenianae*, 55, 2, 165-190.
- KOREC, P., POLONYOVÁ, E., LEHOČKÝ, F. 2012. Konkurencieschopnosť regiónov: teoreticko-metodologické poznámky. *Geographia Cassoviensis*, 6, 2, 68-77.
- KOREC, P., ONDOŠ, S., RUSNÁK, J. 2016. Regionálne disparity na Slovensku; niekoľko poznámok k ich bádaniu. *Acta Geographica Universitatis Comenianae*, 60, 2, 257-293.
- KRUGMANN, P. 1998. What's new about the New Economic Geography? *Oxford Review of Economic Policy*, 14 (2), 7-17.
- KUKLIŃSKI, A. 2010. The problem of Eastern Poland, experiences and prospects. The Lublin Project. In: Stefanski, M. (ed.) *Endogenous factors in development of the Eastern Poland*. Lublin: Wydawnictwo Naukowe WSEiL, 7-22.
- LUBELCOVÁ, G. 2016. Životaschopné podniky. *Pravda*, 28.9.2016, s. 33.
- LUKNIŠ, M. 1985. Regionálne členenie Slovenskej socialistickej republiky z hľadiska jej racionálneho rozvoja. *Geografický časopis*, 37, (2-3), 37-163.
- MATLOVIČ, 2010. Teória regiónov a regionalizácia. In: Michaeli, E., Matlovič, R., Ištók, R. (eds.) *Regionálny rozvoj pre geografov*. Vydavateľstvo PU, Prešov, 25-89.
- MATLOVIČ, R., MATLOVIČOVÁ, K. 2011. Regionálne disparity a ich riešenie na Slovensku v rozličných kontextoch. *Prírodné vedy, Folia Geographica*, 18, LIII, 8-88.
- MATLOVIČOVÁ, K., ŽIDOVÁ, A., KOLESÁROVÁ, J. 2014. Dynamika regionálnych disparít na Slovensku v predkrízovom období a ich riešenie vybranými nástrojmi regionálnej politiky. *Geographia Slovaca*, 28, 63-100.
- MICHÁLEK, A. 2014. Teoretické východiská a metodické postupy výskumu priestorových a regionálnych disparít. *Geographia Slovaca*, 28, 7-21.
- NOVOTNÝ, J. 2011. Kořeny nerovnomerného rozvoje: role geografické makropohy a souvisejících faktorů. *Geografické rozhledy*, 21, 2, 2-5.
- PORTER, M. E., KETELS, C. H. M. 2003. *UK Competitiveness: moving to the next stage*. Institute of strategy and competitiveness, Harvard Business School: DTI Economics paper 3.
- Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja Banskobystrického samosprávneho kraja 2015-2023, 2017. [online] [cit. 27.06.2017]. Dostupné na: <<https://www.bbsk.sk/Strategick%C3%A9dokumenty.aspx>>
- RAJČÁKOVÁ, E., ŠVECOVÁ, A. 2009. Regionálne disparity na Slovensku. *Geographia Cassoviensis*, III, 2, 142-149.
- RAJČÁKOVÁ, E., ŠVECOVÁ, A. 2014. Regionálne disparity na Slovensku v kontexte kohéznej politiky EÚ v období rokov 2007-2013. *Geographica Slovaca*, 28, 101-126.
- RUSNÁK, J. 2012. *Nové trendy v ekonomickej geografii: evolučne orientovaná, komplexne založená a sieťová perspektíva*. Dizertačná práca, PRIF UK Bratislava, 155 s.
- RUSNÁK, J., KOREC, P. 2013. Alternatívne koncepcie postsocialistickej transformácie. *Ekonomický časopis*, 61, 4, 396-418.

- SOKOL, M. 2001. Central and Eastern Europe a decade after the fall of state-socialism: Regional dimensions of transition processes. *Regional Studies*, 35, 7, 645-655.
- ŠTEFANČÍK, R. 2012. Kampaň dvoch svetov. *SME*, 20, 49, Bratislava, s. 17 (1.3.2012).
- Štatistický úrad SR, 2017. [online] [cit. 27.06.2017] Dostupné na: <<http://datacube.statistic-sk/TM1WebSK/TM1WebLogin.aspx>>
- TOFLER, A. 1980. *The Third Wave*. Bantam Books, New York, 212 s.
- TVRDON, J. 2002. Možnosti vytvárania predpokladov a podmienok na zvyšovanie atraktivity regiónov v období integrácie Slovenska do Európskej únie. *Ekonomický časopis*, 50, 4, 694-718.
- VEREŠÍK, J. 1974. Geografia sídiel. In: Lukniš, M., Princ, J. (eds.) *Slovensko: ľud*, 1. Obzor, Bratislava, s. 459-644.
- ZARYCKI, T. 2007. History and regional development. A controversy over the "right" interpretation of the role of history in the development of the Polish regions. *Geoforum*, 38 (3), 458-493.
- ZARYCKI, T. 2010. Orientalism and images of Eastern Poland. In: Stefański, M. (ed.) *Endogenous factors in development of the Eastern Poland*. Lublin, 73-88.
- ŽENKA, J., NOVOTNÝ, J., CSANK, P. 2014. Regional Competitiveness in Central European Countries: in Search of Useful Conceptual Framework. *European Planning Studies*, 22, 1, 164-183.

Several notes on the evaluation and interpretation of the heterogeneity of the regional structure of Banská Bystrica Self-Governing Region

Summary

In evaluating of the regional heterogeneity of the Banská Bystrica Self-Governing Region, two regions were clearly separated, the town Banská Bystrica and its surrounding on the "top" and the region of south-central Slovakia on the "bottom". In the region of the south of Central Slovakia, besides its marked lagging in the individual indicators of social development, its territorial compactness will be appreciated. Paraphrasing the results of the Kukliński study (2010), we can say that the south of Central Slovakia is a big strategic problem of the current regional structure of Slovakia. The problem of south-eastern Slovakia's lagging has been particularly pronounced in the last 25 years, but its "formation" can be observed for almost 150 years when the intensive construction of railways began and the industry started to develop. The development of the south of Central Slovakia, its economy and settlement structure, has adversely affected, among other things, geopolitical development in the 20th century.

From the point of view of the heterogeneity of the regional structure of the Banská Bystrica Self-Governing Region, it is important the note of Lukniš (1985) that the Slovenské rudohorie a Slovenské stredohorie mountains divided the Juhoslovenský Corridor Region into two subregions. The first (according to rivers Ipeľ and Slaná) Lukniš called s the Ipeľsko-Slanský subregion (southern subregion) and the second (according to river Hron) Pohronský subregion. In today's Banská Bystrica Self-Governing Region, the Ipeľsko-Slanský subregion including districts Veľký Krtíš, Lučenec, Poltár, Rimavská Sobota and Revúca. Small functional urban region Šahy in the west and the Rožňava district in the east is missing. The Pohronský subregion is constituted by districts Žarnovica, Žiar nad Hronom, Banská Štiavnica, Krupina, Zvolen, Detva, Banská Bystrica and Brezno. It can be said that the Banská Bystrica Self-Governing Region is the best geographically defined region among the existing eight regions of Slovakia.

Nowadays, more authors accept a wider understanding of regional development not only as the economic development. Especially authors from the V4 countries are interested in socio-cultural factors of regional development. This type of research

brings using of soft factors whose objectification and eventual quantification is very complicated. We suppose that it is not necessary to emphasize that in case of identifying, describing and evaluating the causes of heterogeneity of the regional structure of the Banská Bystrica Self-Governing Region is necessary to analyse hard and soft factors conditioning its regional development.